

SOBRE EL SERMÓ PER A LA FESTA DE SANT GALDRIC,
ATRIBUÏT AL BISBE OLIBA, I ELS ALTRES TEXTOS
TRANSMESOS PEL FRAGMENT DE CÒDEX XIII-6 DE
L'ARXIU EPISCOPAL DE VIC DE MITJAN SEGLE XI

per JESÚS ALTURO I PERUCHO

RESUM

Estudi paleogràfic, codicològic i textual del fragment de còdex XIII-6 de l'Arxiu Episcopal de Vic, amb identificació dels diversos textos que transmet (Pròleg dels Paralipòmens de sant Jeroni-sant Isidor, *De ciuitate Dei* de sant Agustí, *Vita sancti Geraldi* d'Odó de Cluny, Sermó de sant Narcís de Girona); discussió de la suposada autoria d'Oliba del Sermó per a la festa de sant Galdric, amb nova edició d'aquest text, que no és res més que un centó; determinació dels diferents amanuenses, tots del segle XI i propers al cercle del canonge Benet de Vic, i noves dades sobre les relacions culturals entre Cluny i Catalunya a través de Cuixà.

Paraules clau: Oliba, sermó, sant Galdric, sant Narcís, Vic, Odó de Cluny, *Vita sancti Geraldi*, Cluny, Cuixà, sant Agustí, *De ciuitate Dei*, Paralipòmens, sant Jeroni, sant Isidor de Sevilla, segle XI, intertextualitat, centons, escriba Benet de Vic.

ABSTRACT

Palaeographic, codicological and textual study of the fragment of the codex Ms. XIII-6, preserved in the Arxiu Episcopal de Vic, with an identification of the several texts that it transmits (St. Jerome-Isidore's Paralipomena prologue, Augustinus' *De ciuitate Dei*, St. Odo of Cluny's *Vita sancti Geraldi*, sermon on St. Narcissus of Girona); discussion on Oliba's supposed authorship of the sermon writted because of the feast day of St. Galdric, which is nothing more than a cento, with a new edition; determination of the different amanuenses, all of them from the eleventh century and very closed to the circle of Benedict, canon of Vic, and new data on cultural relations between Cluny and Catalonia through Cuixà.

Keywords: Oliba, sermon, St. Galdric, St. Narcissus of Girona, Vic, St. Odo of Cluny, *Vita sancti Geraldi*, Cluny, Cuixà, St. Augustine, *De ciuitate Dei*, Paralipomena, St. Jerome, St. Isidore of Seville, 11th century, intertextuality, centos, scribe Benedictus of Vic.

El foli de còdex XIII-6 de l'Arxiu Episcopal de Vic, fins ara, ha cridat bàsicament l'atenció dels estudiosos pel fet de transmetre un fragment textual d'un sermó atribuït a Oliba, qui l'hauria predicat amb motiu de la festa de Sant Galdric, patró dels pagesos. I com a tal aquesta part ha estat editada i incorporada entre les obres suposadament olibanes recollides en el diplomatarí i escrits literaris del gran bisbe vigatà.¹ El mal estat del full, però, ara ennegrit per les conseqüències d'haver-se-li aplicat un reactiu químic d'àcid gàl·lic per facilitar-ne la lectura, justament en un moment en què no devia ser gaire difícil de llegir-lo, ha fet que la transcripció i interpretació del seu contingut sigui incompleta i no sempre exacta. I és que aquest foli fou reaprofitat també per a incorporar-hi fragments d'altres dos textos, un mig identificat i el segon sense atribució d'autor ni d'obra, i cap dels dos mai, que jo sàpiga, editat.

Però diguem de primer que, actualment, el nostre full mesura 335 x 250 mm en les seves mides extremes. El ratllat de les línies directrius de l'escriptura i les de justificació, marcades a punta seca damunt el costat carn del pergamí, a partir d'un punteig en forma de ratlleta, encara visible al marge lateral exterior, fou preparat per a la còpia del text principal que transmetia el còdex (o que s'hi volia copiar), naturalment; no pas per a la transcripció de la majoria dels fragments textuais que ens han arribat, els copistes dels quals es van adaptar, amb total llibertat, dit sigui de passada, al model prèviament fixat, que presenta un marge superior de 25 mm, un d'inferior de 60 mm, un d'interior de 20 mm i un d'exterior de 40 mm; unes mides que deuen coincidir, si fa no fa, amb les originàriament establertes. Les mans que intervingueren en la incorporació d'aquests textos foren aparentment quatre, totes elles del segle XI i, amb confiada certesa, d'origen vigatà; el full procedeix justament de l'antic arxiu capitular de Vic. L'escriptura de tots aquests amanuenses es distribueix a doble columna per pàgina, i respecta un intercolumni original de 20 mm, el que indica que el text principal del còdex també tindria (o hom hauria pensat que tingués) aquesta disposició en dues columnes. La banda de l'esquerra del recto presenta una línia doble de justificació, igual que la de la dreta, que és la que serviria de justificació inicial a la banda de l'esquerra del verso, on també quedà marcada en relleu. Aquestes paral·leles verticals estan separades entre elles per 8 mm. El total de línies directrius de la pàgina original és de 27 i es troben a una separació de 12 mm. La caixa d'escriptura del text principal devia fer, doncs, 250 mm x 200 mm (o estava preparada per a aquestes mides). Per tant hom feia coincidir la seva altura amb l'amplada material del foli.

Pel que diré després, considero que el primer i principal text que transmet el nostre fragment de còdex, justament al verso, és un pròleg de

1. E. Junyent, *Diplomatarí i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*, a cura d'A. M. Mundó, Barcelona 1992, p. 359-360.

sant Jeroni al llibre dels Paralipòmens, llibre aquest copiat íntegrament en un altre manuscrit vigatà al mateix segle xi, concretament l'any 1066 (o el 1065, d'acord amb la cronologia ara com ara generalment acceptada entre els historiadors, atès que desconeixem el dia i mes en què la transcripció fou acabada). Aquesta segona còpia es dugué a bon terme a l'escriptori catedralici de Vic sota la direcció –i participació puntualment activa– del cèlebre canonge Ermemir Quintilà. Es tracta de l'actual manuscrit 6 de la Biblioteca Episcopal de Vic, que presenta el següent colofó: «Explicit liber Dabre Iamin, id est, Verba dierum. Et liber istud (*sic*) fuit scriptus in anno VI Philippi regis, sub ordinatione Ermemiri sacerdotis. Valet qui lecturi eritis et orate pro nobis» (fol. 50).

Tanmateix cal precisar que el pròleg que reporta el nostre fragment està extret, més exactament, de la lletra que sant Jeroni adreçà a sant Paulí de Nola, és a dir, la 53, «Ad Paulinum presbyterum», de caràcter hermenèutic i exegetíc, una mena d'introducció general a la lectura de la Bíblia, amb una breu explicació de cada un dels seus llibres, «ut intellegeres te in Scripturis sanctis sine praeuio et monstrante semitam non posse ingredi».² Aquesta part quedà, però, completada per un breu afegit, que no és altra cosa que l'explicació etimològica del mot *Paralipomenon* que dóna sant Isidor de Sevilla (si és que l'erudit bisbe de Sevilla no prengué, prèviament, la seva explicació d'algun altre text jeronimià).³

Atesa la brevetat d'ambdós textos, en el nostre manuscrit, un i altre, atribuïts a l'autoria de sant Jeroni, en dono la transcripció sencera:

Incipit prologus sancti Iheronimi in libris Paralippomenon.
Paralippomenon liber, id est, instrumenti Veteris Testamenti tantus ac talis est ut, absque illo, si quis scientiam Scripturarum sibi uoluerit arrogare, se ipsum irrideat. Per singula quippe nomina iuncturasque uerborum, et pretermisse in Regum libris tanguntur hystorie et innumerabiles explicantur euangelii questiones.⁴

2. Vegeu *Saint Jérôme, Lettres*, t. III, texte établi et traduit par J. Labourt, Paris 1953, p. 21. Sobre la rica tradició manuscrita de les obres de sant Jeroni, basti ara recordar el clàssic B. Lambert, *Bibliotheca hieronymiana manuscripta. La tradition manuscrite des oeuvres de S. Jérôme*, Steenbrugger 1969, per bé que la transmissió manuscrita de l'epistolari jeronimià és encara insuficientment coneguda.
3. El nostre pròleg apareix idèntic i atribuït també a sant Jeroni («Prologus Iheronimi in Paralipomenon»), a l'actual manuscrit de la Universitat de Califòrnia, Los Angeles, University Research Library 170/348, fol. 112v, una bíblia «written in Spain in the middle of the thirteenth century». Vegeu M. Ferrari, *Medieval and Renaissance Manuscripts at the University of California, Los Angeles*, University of California Press, Berkeley-Los Angeles-Oxford 1991, p. 65 i p. 69, respectivament. Per als altres pròlegs jeronimians al llibre dels Paralipòmens, vegeu F. Stegmüller, *Repertorium biblicum Medii Aevi*, I, Madrid 1950, p. 257. Vegeu també D. de Bruyne, *Préfaces de la Bible latine*, Namur 1920.
4. Ja hom veu que el nostre fragment presenta la variant textual «Testamenti» en comptes d'«epitome», i que, així mateix, dóna la lectura «innumerabiles», com la majoria de manuscrits, en lloc d'«innumerae», present en el ms. Petropolitanus I. 15. Quarto, del segle VIII-IX, i preferida pels editors.

Paralippomenon ergo dicitur quod nos praetermissorum uel reliquorum dicere possumus, quia ea, quae in lege uel in libris omissa uel non plene relata sunt, in illo summatim ac breuiter explicantur.⁵
 Explicet prologus beati Yheronimi presbiteri.⁶

Del motiu per què considero aquest pròleg el text primer i de la seva raó de ser en parlaré després. Tornem ara als altres textos incorporats fragmentàriament en un segon moment. Presentant-los, però, en ordre invers, crec que el darrer d'ells fou el del recto. Aquesta part correspon a uns extrets del *De ciuitate Dei*, de sant Agustí, i hi foren afegits per dues mans distintes, tot i que coetànies, si bé, no necessàriament, immediatament una després de l'altra: la primera mà escriu tota la primera columna, 29 línies de text, i 26 línies i mitja de la segona columna. La seva transcripció abraça des del llibre xvii, 8, 50 *Facta est quidam nonnulla imago* fins a xvii, 9, 22 *idem Mediator adsumpsit ex uirgine*. Cal tenir en compte, però, que aquest copista només respecta les línies directrius marcades a punta seca en les primeres 23 línies de la primera columna; després escriu dues línies de text en l'espai de l'interliniat. Les dotze darreres línies i mitja de la segona columna del recto, que transmeten també un altre fragment del *De ciuitate Dei* (xvii, 19, 17 *Ista de psalmis* fins a xvii, 20, 10 *profuit ipsa sapientia*), són degudes a la segona mà esmentada.

El tractat *De ciuitate Dei* fou, com és ben sabut, una obra composta entre l'any 412 i el 426, arran de la commoció que representà per al món romà l'entrada d'Alaric a Roma el 24 d'agost de 410, que fou vista per no pocs com un càstig per haver abandonat el culte als déus tradicionals; recordem que Roma havia restat inviolada des de la invasió gala de l'any 390 a. C. D'aquí les crítiques al cristianisme per part de pagans, que encara estaven ben representats en els cercles aristocràtics, les quals mogueren sant Agustí a escriure aquesta obra,⁷ una apologia del cristianisme, on explica la seva concepció de la història, guiada per un Déu providencial sense que limiti, tanmateix, la llibertat.

5. Vegeu *Isidori Hispalensis episcopi Etymologiarum siue Originum libri XX*, ed. W. M. Lindsay, Oxonii 1911, *Lib. VI*, 2, 9-12. L'única diferència textual del nostre fragment respecte de l'edició de Lindsay és que, del començ d'aquesta, «Paralipomenon Graece dicitur», la paraula «Graece» ha estat substituïda per «ergo» per tal de permetre l'enllaç amb l'explicació jeronimiana anterior. Aquest canvi també degué ésser afavorit, a més, pel fet que l'abreviatura per a «G(raece)» és molt semblant a la d'«(er)go», escrita «g^o».
6. A continuació, hi trobem de la mateixa mà: INCI<PIT>, i un afegit de començos del segle XII, que transcriu el psalm 29, 11: «Audiuit Dominus et miseratus (*sic*) est».
7. El mateix sant Agustí exposa les circumstàncies que el determinaren a escriure-la en *De ciuitate Dei sententia ex libro II retractationum*. Hom pot veure el text d'aquesta explicació en San Agustín, *La ciudad de Dios*. Libros I-II, traducción de L. Riber, texto revisado por J. Bastardas, vol. I, Barcelona 1953, p. 2-4. També parla, entre altres, de la presa de Roma per Alaric sant Jeroni en lletra adreçada a Príncipia (Ep. CXXVII) i ho fa en aquests termes: «Haeret uox, et singultus intercipiunt uerba dictantis. Capitur Urbs, quae totum cepit orbem; immo fame perit antequam gladio, et uix pauci qui caperentur inuenti sunt».

I ni cal dir que, si totes les obres del sant bisbe d'Hipona gaudiren d'una difusió extraordinària al llarg de l'antiguitat i de l'edat mitjana,⁸ el *De ciuitate Dei*, un llibre-floresta en acertada definició del P. J. Morán,⁹ no es quedà a la saga.¹⁰ No deixa, en efecte, de ser significatiu que aquesta obra gaudís de les preferències fins i tot de Carlemany, que se la feia llegir mentre sopava. Diu el seu biògraf Eginard: «Inter caenandum aut aliquod acroama aut lectorem audiebat. Legebatur ei historiae et antiquorum res gestae. Delectabatur et libris sancti Augustini praecipueque his qui *De ciuitate Dei* praetitulati sunt».¹¹

Però la seva difusió i repercussió arribà més enllà dels temps medievals i tot,¹² amb influència àdhuc en la iconografia cristiana.¹³ No debades els seus còdexs eren sovint il·luminats.¹⁴ I el nostre país, i Vic en particular, no fou pas una excepció en l'interès general sentit per aquesta bella obra de sant Agustí, que compta amb més de tres cents cinquanta testimonis.¹⁵ El ms. 37 de l'Arxiu Episcopal de Vic, del segle

8. Per a l'època visigoda i primers anys de la Reconquesta a la Península ibèrica, vegeu M. C. Díaz y Díaz, *San Agustín en la Alta Edad Media española a través de sus manuscritos*, «Augustinus», XIII (1968), p. 141-151.
9. *Introducción general* dins *Obras de san Agustín*. XVI. *La Ciudad de Dios*, ed. preparada por el P. J. Morán, O. S. A., 2ª ed., Madrid 1964, p. XXI, on afirma que en aquesta obra «se condensa la ciencia antigua, la filosofía histórica; ella contiene un repertorio acabado de cantos poéticos y mitológicos, y ella es una biblioteca de historia. La *Ciudad de Dios* es el mejor museo para los anticuarios de la cultura».
10. Basti consultar els diversos volums publicats per la Kommission zur Herausgabe des Corpus der lateinischen Kirchenväter.
11. Éginhard, *Vie de Charlemagne*, éditée et traduite par L. Kalphen, cinquième édition, Paris 1981, p. 24. També llegien la *Ciutat de Déu* Alfonso el Casto i Alfonso Magno, segons diu J. Pérez de Urbel, *El Monasterio en la vida española de la Edad Media*, Barcelona, Madrid, Buenos Aires, Rio de Janeiro 1942, p. 224.
12. Des d'Erasme de Rotterdam, que n'encomanà l'edició comentada a Lluís Vives, en edició impresa a Basilea el 1522 i prologada per ell mateix, a Martí Luter i a Zwingli, a la revolució francesa i al pensament contemporani. Vegeu els respectius estudis continguts en *Il De civitate Dei. L'opera, le interpretazioni, l'influsso*, a cura di Elena Cavalcanti, Roma, Freiburg, Wien 1996. Sense oblidar que «the year 1506 was pivotal for Augustine scholarship in the later Middle Ages», perquè «Johannes Amerbach had been working in Basel since 1490 on the first edition of Augustine's *Opera omnia*. Reaching its completion in 1506, the Amerbach edition «signified at the same time a break and a new beginning in the history of Augustine's reception», com diu E. L. Saak, *The Reception of Augustine in the Later Middle Ages*, dins *The Reception of the Church Fathers in the West. From the Carolingians to the Maurists*, ed. I. Backus, vol. I, Leiden, New York, Köln 1997, p. 367.
13. *Il De civitate Dei. L'opera, le interpretazioni, l'influsso*, p. 571-667.
14. A. de Laborde, *Les manuscrits à peinture de la Cité de Dieu*, Paris 1909.
15. Vegeu *Sancti Aurelii Augustini De ciuitate Dei*, ed. B. Dombart et A. Kalb, Turnholti MCMLV, p. V, i A. Wilmart, *La tradition des grands ouvrages de Saint Augustin*, en *Miscellanea Agostiniana*, II, Roma 1931, p. 257-315. Sense exageració poden afirmar R. H. Rouse i M. A. Rouse, *Sept siècles de littérature manuscrite*, dins *La naissance du texte*, ensemble réuni par L. Hay, Paris 1989, p. 99: «Les écrits des Pères latins de l'Église, avant tout ceux d'Augustin d'Hippone, ont envahi les bibliothèques médiévales et furent copiés et recopiés tout au long du Moyen Âge». Vegeu també A. J. Stoclet, *Le «De civitate Dei» de saint Augustin*. Sa

XIV, per exemple, n'és una prova fefaent, per bé que aquest còdex no sigui d'origen vigatà, car, procedent d'Avinyó, passà a Barcelona i d'aquí a Vic, possiblement poc després de l'any 1442.¹⁶

Però ja d'abans ens consta la circulació del *De ciuitate Dei* per terres catalanes, fins al punt d'haver pogut influir en la historiografia del nostre període primitiu, per esmentar un camp no exclusivament i estricta eclesiàstic.¹⁷ Recordem, en efecte, el manuscrit 20 de l'Arxiu de la Catedral de Tortosa, que en transmet una còpia del segle XII,¹⁸ o l'inventari del monestir de Sant Joan de les Abadesses, que declara posseir-lo el 20 de març de 1218.¹⁹

diffusion avant 900 d'après les caractères externes des manuscrits antérieurs à cette date et les catalogues contemporaines, «Recherches augustiniennes», 19 (1984), p. 185-209; M. Vessey, *Latin Christian Writers in late Antiquity and their Texts*, Aldershot 2005, i editat pel mateix M. Vessey, *A Companion to Augustine*, Oxford 2012. Per a una relació de les recents publicacions sobre el *De ciuitate Dei*, particularment les degudes a l'Institut des Études Augustiniennes, vegeu Ph. Curbelié, *Les études sur La Cité de Dieu*, «Révue des études augustiniennes et patristiques», 50 (2004), p. 311-323.

16. Aquest llibre, el comprà el cèlebre ardiaca de Barcelona Felip de Malla a Avinyó en tornar del Concili de Constança l'any 1418. Després Jaume Teulats, canonge de Barcelona i de Vic, l'adquirí un Dijous Sant 29 de març de 1442 a Barcelona, comprat al bidell de la seva catedral Enric Weert. Vegeu J. Gudiol, *Catàleg dels llibres manuscrits anteriors al segle XVIII del Museu Episcopal de Vich*, Barcelona 1934, p. 54. Sobre aquest bidell de Barcelona, em permeto de remetre ara al meu estudi *Henricus Weert*, scriptor, oriundus prouincie de Olandia, in Alamania, *bedel de la Catedral de Barcelona*, en Sit liber gratus, quem servulus est operatus. *Studi in onore di Alessandro Pratesi per il suo 90° compleanno*, a cura di P. Cherubini e G. Nicolaj, t. II, Città del Vaticano 2012, p. 831-837. El ms. 90 de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, considerat del segle XIII-XIV, també transmet aquesta obra, així com el ms. 32 de la Biblioteca Universitària de València, del segle XIV, i el ms. 28 de la mateixa biblioteca, de la XV centúria.
17. Així ho creuen J. P. Rubiés i J. M. Salrach, *Entorn de la mentalitat i la ideologia del bloc de poder feudal a través de la historiografia medieval fins a les quatre grans cròniques*, «Estudi General. Revista de la Facultat de Lletres de la Universitat de Girona», nº. 5-6 (1985-1986), els quals consideren sant Agustí com un punt de partença de la historiografia medieval tot afirmant: «Els historiadors medievals dels primers segles, com a homes de lletres erudits, es vincularen a una doble tradició en la que s'inspiraven en major o menor grau, segons les èpoques, els llocs i la formació de cadascú. Ens referim, d'una banda, a la tradició dels historiadors clàssics -Titus Livi, Salusti, Suetoni- que eren copiats i imitats en els escriptoris de monestirs i catedrals, on s'escrigueren les primeres peces de la historiografia medieval, i, de l'altra, pensem sobretot en la literatura històrica cristiana, en particular la Bíblia com a principal font de lectura, inspiració i formació, i després les obres dels pares de l'Església amb sant Agustí i la seva *De Civitate Dei* al davant», p. 467.
18. E. Bayerri, *Los Códices Medievales de la Catedral de Tortosa. Novísimo inventario descriptivo*, Barcelona 1962, p. 157-159. Transmet també el tractat de sant Agustí el ms. 143 de la catedral de Tortosa; aquest, però, és del segle XV. Recordem així mateix els manuscrits 71 i 72 de la Biblioteca Episcopal de Barcelona, una «Exposició sobre lo libre 'De ciuitate Dei' de sent Agustí», de principis del segle XV. Vegeu A. Fàbrega, *Inventario de manuscritos de la Biblioteca arzobispal del Seminario conciliar de Barcelona*, «Analecta Sacra Tarraconensia», 37 (1965), p. 279.
19. J. Gudiol, *Els primitius*. Tercera part. *Els llibres il·luminats*, Barcelona 1955, p. 79-81.

I, certament, no hem d'oblidar que les obres del sant bisbe d'Hipona també circularen resumides, en *excerpta*.²⁰ Aquests compendis són esmentats en el II Concili de Sevilla²¹ i en la donació que, el 25 de maig de 959, el bisbe lleonés Oveco féu al monestir de San Juan de Vega, fundat per ell.²²

Respecte de les característiques textuais del nostre fragment (Vi), cal dir, d'antuvi, que representa una còpia bastant correcta i no exempta de lectures variants, com és normal. Algunes frases que manquen en el nostre foli semblen haver estat suprimides no a causa d'error en el procés de còpia, sinó simplement per mor de brevetat (vegeu les expressions *usque in finem*, de xvii 9, 9, i *usque*, de xvii 9, 10-11, per exemple).²³ Em limito aquí a assenyalar totes les discordances respecte a l'edició de B. Dombart i A. Kalb (DK),²⁴ per bé que no sigui fàcil –ni possible, diria, ara com ara– d'establir una relació de parentiu entre tanta prolixitat de testimonis i amb edicions tan avars en la recopilació de variants. Ja els mateixos susdits editors de l'obra declaren: «Arduum autem est codicum *De ciuitate Dei* stemma conficere, cum multi codices non omnium librorum uerba ex eodem codice principali uel archetypo hauriant».²⁵

Vet aquí les variants:

20. E. Dekkers, *Quelques notes sur les florilèges augustiniens anciens*, dins *Collectanea Augustiniana. Mélanges T. J. Van Bavel*, ed. B. Bruning, M. Lamberigts et J. Van Houtem, vol. I, Leuven 1990, p. 27-44.
21. J. Madoz, *El florilegio del Concilio II de Sevilla*, dins *Miscelánea Isidoriana*, Roma 1936, p. 209-213.
22. E. Flórez, *España Sagrada*. t. XXXIV. *Iglesia de León (I)*, ed. de R. Lazcano, Guadarrama 2009, p. 403, on llegim: «libros quippe ecclesiasticos VII, id sunt, Antiphonarium, Orationum, Comicum, Manuale, Ordinum, Psalterium et Horarum. Et spirituales libros X, id sunt, Vitas Patrum, Beati Ephrem, Beati Prosperi, Sententiarum Beati Isidori et Sinonima eius, Sententiarum Domini Gregorii, liber Domini Fulgentii et *Sceptra Augustini*, liber Collationum ac liber Homeliarum». Vegeu també M. C. Díaz i Díaz, *Códices visigóticos en la monarquía leonesa*, León 1983, p. 165. La *Ciutat de Déu* fou, a més, uns dels llibres que sant Eulogi de Còrdova s'emportà del seu recorregut per monestirs navarresos i apareix també en l'inventari cordovès de l'any 882. Vegeu I. Gil, *Corpus scriptorum Muzarabicorum*, vol. I, Madrid 1973, p. 335, i vol. II, p. 707, respectivament.
23. Com ja he indicat altres vegades i sembla confirmar-se aquí, sovint els amanuenses no es limitaven a la mera còpia directa, exacta i mot a mot d'un model, sinó que, actuant com a filòlegs que intentaven d'arribar a una edició, manipulaven el text amb la voluntat de donar, ja fos, com hom fa avui, *ope codicum* o bé *ope ingenii*, una versió més propera a la volguda per l'autor de l'obra o més d'acord amb els propòsits dels mateixos escriptors, com és el present cas.
24. En la seva indicació ometo les meres diferències ortogràfiques. Al fragment de Vic, hi trobem escrit *aetiam, exhibebat, presentata, terre, hedificauit, intelligitur, hedificaret, edificare, huncxi, hoderunt, mee, apud, pretermisise, poenitendi, remisae, secunde* en comptes d'*etiam, exhibebat, praesentata, terrae, aedificauit, intellegitur, aedificaret, aedificare, unxi, oderunt, meae, apud, praetermississe, paenitendi, remissae, secunda*.
25. Ed. Dombart et A. Kalb, p. VI.

DK	Vi
XVII 8, 53 Salomon quippe pacificus est Latine	quia Salomon pacificus interpretatur
8, 53-54 et in exordio regni sui mirabiliter laudabilis fuit	<i>om.</i>
8, 57 de ipso	de ipsa
8, 59-60 Nam praeter libros diuinae historiae, ubi regnasse narratur	<i>om.</i>
8, 60 psalmus etiam septuagensimus primus	psalmus (?) septuagensimum primum
8, 66 in eo	in ipso
8, 70-71 eodem monstrante coepit agnosci a discipulis, qui eum non solum magistrum	<i>om.</i>
8, 71 uerum etiam	ubi uerum etiam (?)
8, 73-74 regnare coepit Salomon	regnare Salomon cepit
8, 76 Et erit	Et erit tibi
8, 77 et suscitabo	suscitabo
8, 79 Quo modo ergo	Quo modo
8, 89 Huic enim	Huic ergo

<p>9,1-4 cuius est titulus: Intellectus ipsi Aethan Israelitae, commemorantur promissiones Dei factae regi Dauid, et istis, quae in libro regnorum sunt posita, quaedam</p>	<p><i>om.</i></p>
<p>9,4 sicut</p>	<p>sic</p>
<p>9,6 locutus es</p>	<p>locutus est</p>
<p>9,9 Manus enim mea auxiliabitur ei et bracchium meum confortabit eum.</p>	<p>Manus enim mea <i>usque in finem</i></p>
<p>9,10-11 Non proficiet inimicus in eo et filius iniquitatis non apponet nocere ei. Et concidam</p>	<p>Nihil proficiet <i>usque</i> et concidam</p>
<p>9,13 cum illo</p>	<p>cum ipso</p>
<p>9,13 cornum</p>	<p>cornu</p>
<p>9,15 es tu, Deus meus</p>	<p><i>om.</i></p>
<p>9,18 Et ponam in saeculum saeculi semen eius</p>	<p>Et ponam in seculi (?) semen et</p>
<p>19,21 intellegunt</p>	<p>intellegant</p>
<p>20,3 per</p>	<p><i>om.</i></p>
<p>20,7 qui</p>	<p>quia</p>
<p>20,7-8 patre suo uiuo coepit regnare</p>	<p>patre suo coepit uiuo regnare</p>

He deixat per comentar en últim lloc l'anomenat «Sermó de sant Galdric», que, al meu albir, fou el primer text copiat després del pròleg bíblic. S'ha volgut veure en ell l'autoria del bisbe Oliba.²⁶ Però si és cert que la seva part final correspon a un passatge d'una altra prèdica atribuïda pels mateixos manuscrits a Oliba, el «Sermó de sant Narcís de Girona»,²⁷ almenys en l'apartat inicial, el text que ara ens ocupa no pertany al petit grup de les obres presumiblement fruit directe de l'activitat com a escriptor del gran prelat i encara avui conservades. En sentit propi, en efecte, no podem considerar de cap manera aquest segment textual de la seva autoria, car, en realitat, és una còpia fidel i a la lletra d'una breu porció de la *Vita sancti Geraldi*, obra del segon abat de Cluny, sant Odó (ca. 878-942).²⁸

26. No hi manca qui fins i tot ha volgut identificar la seva signatura autògrafa en un signe circular tallat pel centre i amb un punt a l'interior de cada un dels dos semicerclerles resultants, que precedeix el fragment de sermó del nostre foli. Aquest signe, però, no és un senyal de cap signatura, sinó un crit d'atenció textual que devia remetre a la part inicial del sermó, avui perduda, i possiblement copiada en la meitat del bifoli no conservada per indicar la continuïtat del text que ens ha pervingut. Un cas d'ús semblant d'aquest mateix signe hom pot veure, per exemple, en el diploma 28 de l'Arxiu Capitular de Vic, calaix 9, episcopologi II, datat el dos de les calendes de maig de l'any 21 del rei Robert, i posat per escrit pel prevere Radulf, però dictat pel jurista Ponç Bonfill; en un altre document, del quatre de les calendes d'abril de l'any 25 del rei Enric, conservat a l'Arxiu Reial de Barcelona (ACA), Cancilleria, Ramon Berenguer I, perg. 182r, s'usa igualment amb idèntica finalitat. També és visible al marge inferior del foli 19v del manuscrit 5 de Vic, un *Liber Regum et Machabeorum* de la primera meitat del segle XI, segons que em sembla.
27. Ecos d'aquest sermó, hom els troba també en la prèdica amb motiu de la festa de sant Ermengol, plausiblement fruit de la ferma ploma del gramàtic Borrell Guibert, de Vic. Vegeu al respecte la meua *Nova edició del Sermo in festiuitate sancti Ermengaudi, de l'any 1044, atribuïble al gramàtic Borrell Guibert*, «Butlletí de la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona», LII (2009-2010), p. 11-19.
28. Vegeu la recent edició d'Odon de Cluny, *Vita sancti Geraldi Auriliacensis*. Édition critique, traduction française, introduction et commentaires par Anne-Marie Bultot-Verleysen, Bruxelles 2009. Pel que fa a sant Odó, recordem que, com el seu biografiat, era fill de noble família. Rebé una primera formació a Sant Martí de Tours, on possiblement també havia estudiat el seu pare Abó, i després anà a París, on estudià amb Remigi d'Auxerre; tornà a Tours, d'on fou canonge, i, als trenta anys, passà a Baume o potser a Gigny, i després a Cluny, en la fundació de la qual abadia segurament participà, perquè sembla que l'*Oddo laeuita* que signa l'acta de fundació de l'any 910, és ell. Així ho creu l'autoritzada opinió de H. Atsma i J. Vezin, *Cluny et Tours au Xe siècle. Aspects diplomatiques, paléographiques et hagiographiques*, en *Die Cluniacenser in ihrem politisch-sozialen Umfeld*, Münster 1998, p. 132. El 927 fou escollit abat de Cluny, Massay i Déols, en substitució de Bernon. Moriria a Tours l'any 942 en tornar possiblement d'un viatge a Roma. Vegeu Iohannes Salernitensis, *Vita prima sancti Odonis*, PL 133, col. 43-86, i I. Rosé, *Construire une société seigneuriale. Itinéraire et ecclésiologie de l'abbé Odon de Cluny (fin du IXe- milieu du Xe siècle)*, Turnhout 2008, p. 57, que resumeix: «Le futur abbé de Cluny vient donc d'une famille aristocratique, probablement d'origine franque du côté paternel, ainsi qu'en témoignent les noms germaniques *Abbo* et *Odo*. Si l'on ignore tout de sa mère, son père semble en revanche être un homme très bien intégré, grâce à ses compétences juridiques, dans l'entourage des Robertiens et des Guilhemides, peut-être même aussi dans celui de Richard le Justicier, marquis de Bourgogne». De fet, a partir d'algunes particularitats biogràfiques d'Odó, fins i tot hom ha vist en la *Vita sancti Geraldi* «una specie di autobiografia dello stesso Odone». Vegeu V. Fumagalli, *Note sulla «Vita Geraldi» di Odone di Cluny*, «Bullettino dell'Istituto storico italiano per il Medio Evo e Archivio Muratoriano», 76 (1964), p. 218.

Com és sabut, aquesta *Vita* és la biografia pietosa d'un laic poderós, Guerau o Grau d'Orlhac, comte occità que visqué aproximadament entre els anys 855 i els 909 o 920,²⁹ i fundador del monestir d'Orlhac amb dependència immediata de la Seu Apostòlica per voluntat seva, i corroboració dels summes pontífexs, i sense cap subjecció al poder temporal per privilegi concedit per Carles el Simple.

La vida de sant Guerau, independentment de les virtuts reals o atribuïdes que l'acompanyaren,³⁰ és presentat com un exemple de santedat laica, un vertader «miles christianus» ideal, «bras armé de l'Église, soumis à son service comme «un doux rhinocéros»,³¹ amb la particularitat que es tracta de la primera vegada en què s'ofereix com a model cristià un laic dedicat a les armes, un model bàsicament adreçat, doncs, als poderosos; en particular, com veurem, a l'aristocràcia aquitana.

Canonitzat *uox populi*, la festa de sant Guerau se celebra el 13 d'octubre. La data d'aquesta celebració i la semblança amb el nom de Galderic, el sant patró dels pagesos catalans abans de la introducció de sant Isidre també al nostre país, la festivitat del qual se celebra igualment el mes d'octubre, en concret el dia 16, potser facilità que, en la nostra còpia, hom parli de «sancte Gudrice», que sembla correspondre, en efecte, a sant Galderic o Galdric.

Que Oliba (o l'autor autèntic del sermó) aprofités un fragment de la vida de sant Guerau i un passatge d'un altre sermó seu³² per confeccionar

29. Per a la discussió de si va ser realment comte o no, vegeu A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 53-59. En qualsevol cas sí era vassall reial i familiar del duc Guillem d'Aquitània.
30. Com diu la mateixa A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 66, si bé és veritat que «à travers la Vie de Géraud... apparaît l'image d'un grand laïc lettré, très pieux, pacifique –pusillanime même aux yeux de certains-, honnête, juste, parfois laxiste envers les malfaiteurs», tanmateix «au détour du récit, le portrait idéalisé se craquèle», i tot fa pensar, amb altres detalls, que «de son vivant, Géraud ne se distinguait pas tant que cela des plus honnêtes des *potentes*», p. 67. De fet, opina Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 67, –i concordo amb ella– que, en l'elaboració de la *Vita sancti Geraldi*, hi pogueren concórrer diversos propòsits: les intencions reformadores del biògraf sant Odó, l'interès dels monjos d'Orlhac de veure protegida llur abadia de possibles usurpadors i la voluntat del bisbe de Llemotges de presentar un model de comportament, ni que fos ideal, per als altres *potentes*. Prou clar queda en *Hagiographie, idéologie et politique au Moyen âge en Occident*. Actes du colloque international du Centre d'Études supérieures de civilisation médiévale de Poitiers, 11-14 septembre 2008, ed. E. Bozóky, Turnhout 2012, que les vides dels sants no sols s'escrivien a l'edat mitjana amb la finalitat d'edificar el poble fidel, sinó també amb una intencionalitat política.
31. D. Iogna-Prat, *La Vita Geraldi d'Odon de Cluny: un texte fondateur?*, dins *Guerriers et moines. Conversion et sainteté aristocratique dans l'Occident médiéval (IXe- XIIe siècle)*. Études réunies par M. Lauwers, Antibes 2002, p. 510 i p. 148. Per la seva part, G. Duby, *Les trois ordres ou l'imaginaire du féodalisme*, Paris 1978, p. 124-127, fins i tot veu en la *Vita sancti Geraldi* l'inici d'una llarga empresa cluniacense de «monaquitació» del món.
32. Seu del tot o només inspirat per ell i redactat –o acabat de pulir– per algun secretari. Ja al meu article *Nova edició del Sermo*, apunto la possibilitat que aquest ajudant en la redacció del sermó de sant Narcís fos el gramàtic d'origen italià i establert a Vic, Guibert, pare de l'esmentat Borrell.

ell una exhortació «nova» en honor de sant Galdric, és ben possible atesa la general intertextualitat lliurement emprada en els temps medievals.³³ Res d'estrany tindria, en efecte, reaprofitar un text propi quan era tan habitual d'apropiar-se els d'altri. Era aquesta una manera corrent de fer literatura dels autors antics.³⁴ El mateix Virgili no és aliè a aquest procediment,³⁵ però són els autors medievals els més proclius a fer un ús més lliure, directe i literal dels textos no propis.³⁶ Sense anar més lluny recordem, per exemple, la formació de les fórmules presents en les arengues dels diplomes.³⁷ I no oblidem que les obres compostes en base a la fusió de diversos fragments textuais d'altres autors o de diferents obres d'un mateix autor van donar origen a un gènere literari particular, conegut amb el nom de centó, que té els seus precedents en Ausoni i Proba al segle IV.

Però, en qualsevol cas, interessa ara deixar aquí constància del vertader autor de la primera part conservada d'aquest sermó. I pel que fa a la segona part, no crec necessari d'insistir en el fet que «autors» que eren personatges de nota, més quan es tractava d'algú que, com Oliba, unia en la seva persona, a la condició d'haver estat comte, la dignitat de ser abat i bisbe,

33. Sobre la intertextualitat en general, hom pot veure les veus «Allusion» i «Intertextuality» en *The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics*, A. Preminger i T. V. F. Brogan, eds., Princeton 1993; i, més recentment, *Remploi, citation, plagiat. Conduites et pratiques médiévales (X^e-XIIe siècle)*. Études réunies par P. Toubert et P. Moret, Madrid 2009; en particular l'aportació de M. Zimmermann, *Le recours aux auctoritates en Catalogne (IXe-XIIe siècle)*. *Formes d'insertion documentaire et finalité discursive*, p. 73-96, on hom considera bàsicament les fórmules documentals de font jurídica, en concret del *Liber iudicum*, i, en menor mesura, també les d'inspiració bíblica i patristica. Per a l'erudit estudiós francès, aquest ús s'explicaria per la voluntat de conferir *auctoritas* als textos, tot donant-los una aparença d'antigor. Per part meua, però, hi veig més aviat un procediment normal per dotar uns textos de naturalesa jurídica d'un sòlid fonament legal i d'una ferma base doctrinal cristiana amb l'auctoritat emanada de la Bíblia. Al capdavant, com afirma la màxima antiga, «tantum ualet auctoritas quam ualent rationes».
34. Costum al qual no són aliens alguns reputats autors contemporanis, que, no infreqüentment, fan gala d'una actitud no menys lliure, però sí més descarada. És clar que aquest capteniment dels moderns, nascut en un moment culturalment molt diferent, mereix una interpretació i valoració distinta; més després del Romanticisme, quan causava vertadera angoixa la mera possibilitat de veure's influït per autors anteriors i repetir el que ells ja havien dit. Vegeu al respecte H. Bloom, *La ansiedad de la influencia: una teoría de la poesía*, Madrid 2009.
35. Vegeu, per exemple, R. Heinze, *Vergil's Epic Technique*, Bristol 1993; G. N. Knauer, *Die Aeneis und Homer*, Göttingen 1964; G. B. Conte, *The Rhetoric of Imitation: Genre and Poetic Memory in Virgil and Other Latin Poets*, Ithaca-London 1986; J. Farrell, *Vergil's Georgics and the Traditions of Ancient Epic: The Art of Allusion in Literary History*, New York-Oxford 1991.
36. Espero de poder presentar aviat un altre notable exemple en *Notas de historia cultural. Desiderio, un «escritor» de la Cataluña del siglo X*, en premsa. Pensem, d'altra banda, que el mateix sant Odó, en la seva obra *Collationes*, no fa res més que confeccionar un florilegi de sentències dels sants pares seleccionades per ajudar a la meditació.
37. En parlo, per exemple, al meu treball *El testamento sacramental de Moción del año 987 y su redactor, el juez Ervigio Marco*, en *Homenaje al Profesor Dr. D. José Ignacio Fernández de Viana y Vieites*, Granada 2012, p. 29-46. Vegeu també la nota 33.

disposava de secretaris que podien donar forma escrita a les idees simplement esbossades per ell,³⁸ el que no vol dir, de cap manera, que una personalitat tan amant i afavoridora de la cultura com Oliba no pogués ni vulgués compondre ell personalment els seus escrits.³⁹

Però, en Oliba, sóc inclinat a veure-hi més un home d'acció, pacificadora i cultural, certament, que no pas un home de reclusió intel·lectual pròpiament dit, rodejat, a més, com estava, tant als monestirs de la seva direcció com a la mateixa catedral de Vic, de col·laboradors d'excel·lent formació en qui ben tranquil podia recolçar-se. Lluny de mi, però, voler rebaixar la vàlua extraordinària del nostre venerable i vertader pare de la pàtria; simplement pretenc de situar-lo millor en el context cultural que li va tocar de viure, i aclarir una mica la boirina que encara l'envolta, de vegades per excès de l'encens que l'ha enviat una tradició historiogràfica sovint turiferària, la qual ha arribat a elevar l'emblemàtica figura d'Oliba a la categoria de mite i d'aquesta condició n'ha fet un tòpic, un tòpic encara viu.

D'altra banda, no em sembla completament descartable la possibilitat que el sermó de la festa de sant Galdric no sols no fos compost per Oliba, sinó ni tan sols per a Oliba, perquè no crec tampoc que cap objecció important⁴⁰ impideixi de conjecturar que el sermó àdhuc hagués pogut estar preparat per o per al seu successor a la càtedra de Vic, el bisbe

38. Tingui's en compte, a més, «la immensa càrrega de treball que suposava per a Oliba atendre a la direcció administrativa de les tres cases (Ripoll, Cuixà, Vic)», d'acord amb R. d'Abadal, *L'abat Oliba, bisbe de Vic, i la seva època*, ed. de F. Vilanova Vila-Abadal, Pamplona 2003, p. 116, que coincideix amb l'apreciació del P. A. Albareda, *L'abat Oliva, fundador de Montserrat (971[-]1046)*, Monestir de Montserrat 1931, quan també afirma que «la direcció de les Abadies i de la diòcesi ausonesa, unida a les activitats innúmeres del Bisbe, omplien tan plenament la seva vida, que la ploma geia gairebé sempre desvagada, damunt la taula de treball d'Oliba», p. 222. Vegeu així mateix la nota 32.

39. Sobre l'obra literària d'Oliba resten fonamentals el capítol sobre «L'escriptor» del P. A. Albareda, *L'abat Oliva, fundador de Montserrat*, p. 221-252, i l'article d'A. M. Mundó, *Les études sur Oliba et son oeuvre littéraire*, «Les cahiers de Saint-Michel de Cuxa», (1972), p. 73-80. Cal dir, però, que el P. Albareda sembla més cautelós que no pas el Prof. Mundó en l'atribució d'obres literàries a Oliba, i considera el nostre gran prelat «un escriptor essencialment ocasional», *ibidem*, p. 221.

40. De fet, el principal criteri per atribuir el text a Oliba, l'estilístic, perd tot el seu pes amb la identificació que acabo de fer. I de la mateixa manera que l'«autor» d'aquest sermó aprofità, copiant-lo al peu de la lletra, un passatge de la *Vita sancti Geraldii*, també hauria pogut servir-se d'un fragment literal d'un sermó anterior d'Oliba, si donem per bona l'opinió que fa del gran bisbe de Vic el veritable autor de la prèdica per a la festa de sant Narcís. I és que, al comentari del sermó de sant Galdric, simplement hom diu: «Aquest fragment de sermó, trobat recentment per A. M. Mundó, és certament olibà: *l'estil repetitiu de la primera part és típic del bisbe de Vic*» (el subratllat és meu); vegeu E. Junyent-A. M. Mundó, *Diplomatari i escrits literaris*, p. 360. D'altra banda, encara que no sigui ara el moment de tractar aquesta qüestió, dictaminar sobre l'atribució o no d'obres anònimes només per criteris estilístics, pot dur fàcilment a abusos. Vegeu, per exemple, les justes observacions al respecte de F. Dolbeau, *Les hagiographes au travail: collecte et traitement des documents écrits (IXe-XIIe siècles)*, dins *Manuscrits hagiographiques et travail des hagiographes*, ed. M. Heinzelmänn, Sigmaringen 1992, p. 64.

Guillem de Balsareny, que pontificà entre 1046 i 1076, el qual, ell personalment o els seus secretaris, molt bé haurien pogut aprofitar el sermó anterior de sant Narcís i la *Vita sancti Geraldi* per a la redacció d'un de nou.⁴¹ Tot amb tot, també confesso que, en aquest punt, sóc més propens a pensar en un sermó preparat per a Oliba, malgrat consideri que no es pugui excloure de soca-rel l'altra possibilitat, ni que sigui suggerint-la amb molt poc convenciment.⁴²

Sigui com sigui, dono tot seguit la nova edició del text transmès pel nostre full, i refaig les parts no completament llegidores per deterioració del suport, tot indicant-les entre <>:

ad laudem illius <laudamus etiam te, quia> gratiam uocationis eius in<uacuum non rece>pisti, quia commutationem pro ani<ma tua non>dedisti, quia salutem eius in uacuu<m non acce>pisti, quia intima tua quam de am<ore Christi> conceperas non proiecasti, quia tempta<tionis> tempore non recessisti, qui in externa prese<ntis> uitae gaudia non effudisti, qui bonum faciendo non defecisti. Verumptamen tu, Domine Deus, tu per ipsum nostre presumptioni ignosce. Nam in hac relatione excessum formidamus, quia, licet ille dignus sit laude in quo tu laudaris, nos tamen ad hanc referendam indigni sumus, quia non est spetiosa laus in ore peccatoris. Sancti ergo tui, ut scriptum est, benedicant te et opera tua confiteantur tibi.

Sense solució de continuïtat ve tot seguit el paràgraf extret del final del *Sermo in laudem sancti Narcissi*. Diu així:

Sed, ó beatissime Gudrice, qualescunque et nimium exiles nostrorum suscipe laudes, et qui in conspectu Domini de tua iam permanes felicitate securus, esto clementer de nostrarum pondere miseriarum sollicitus, et qui in presenti sumus de tua celebritate letantes tuorum in eternum mereamur meritorum fore participes. Ipso concedente qui te ad laudem et gloriam nominis sui mirabiliter coronauit perpetueque salutis et commodi presentis consultorem nobis misericorditer condonauit Iesus Christus Deus et Dominus noster, cui est cum Patre et cum Spiritu Sancto omnis laus et gratiarum actio, potestas, uirtus et benedictio in secula seculorum. Amen.

Com es veu, el primer paràgraf correspon concretament al llibre III, 9, 9 fins a III, 10, 6 de la *Vita sancti Geraldi*, com he dit.⁴³ Es tracta, per tant, d'uns capítols especialment significatius i ben escollits per a un sermó, perquè, tal com diu A.-M. Bultot-Verleysen, aquests dos apartats «constituent les deux temps de la prière d'Odon – il rend grâces à Dieu pour Géraud, puis demande le secours des saints et de Géraud en particulier».⁴⁴

Però se'ns presenta ara un altre problema a resoldre. Com se sap, la *Vita* se'ns ha conservat en dues versions llargues: l'anomenada *Vita prolixior*

41. Més si tenim en compte la possibilitat que apunto més endavant que la còpia del nostre text pogué ésser duta a terme alguns anys després de la mort d'Oliba.

42. D'altra banda, que la còpia pogués ser posterior a època olibana no impossibilita, evidentment, una composició anterior, encara de son vivent.

43. Vegeu l'esmentada edició d'A.-M. Bultot-Verleysen, p. 258 i 260.

44. *Introduction*, p. 69, n. 292.

prima i la *Vita prolixior secunda*, i en diverses d'abreujades, entre les quals la més coneguda és la *Vita breuior*,⁴⁵ que segueix més d'aprop la versió llarga *prima*.⁴⁶ Atès que, la part que transmet el nostre fragment, és present tant a les dues versions llargues com a la curta, una primera quèstió està a esbrinar de quina versió se serví el nostre compilador.⁴⁷ Però el poc text que s'ha conservat de la *Vita* en el nostre fragment de còdex i les relacions de dependència entre les diverses versions així com l'època exacta de cada una d'elles, encara insuficientment aclarides pels diferents estudiosos que s'han ocupat d'aquesta temàtica,⁴⁸ fan que no es pugui donar una resposta concloent a la problemàtica plantejada.

Vegem, però, a continuació les variants textuals que la meua edició presenta respecte de la coneguda fins ara. Indico aquí les lectures divergents del nostre text (Vi) en relació a l'edició d'A.-M. Bultot-Verleysen (BV) i a la de V. Fumagalli (F) –aquestes, naturalment, només pel que fa a la primera part- i a la d'E. Junyent-A. M. Mundó (JM). Quan Fumagalli o el fragment de Vic coincideixen amb Bultot-Verleysen, que prenc com a text base, no ho indico.

Heus ací les diverses lliçons:

45. Editada per V. Fumagalli, *Note sulla «Vita Geraldi» di Odone di Cluny*, p. 217-240. Però la majoria dels epítoms d'aquesta obra són encara inèdits, tot i que en la seva major part són posteriors a l'any 1250; vegeu A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 82. Odó de Cluny també fou l'autor d'un sermó per a la festivitats de sant Guerau, estudiat i editat recentment per P. Facciotto, *Il Sermo de festivitate sancti Geraldi di Oddone di Cluny*, «Hagiographica. Rivista di agiografia e biografia della Società internazionale per lo studio del Medio Evo Latino», III (1996), p. 113-136.
46. A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 77 i 79.
47. Encara que, si es confirmava que la nova versió coneguda com *Vita prolixior secunda* remunta al segle xi i, més en concret, al temps de l'abadiat d'Hug de Semur, el debat s'hauria de centrar només entre la *Vita prolixior prima* i la *Vita breuior*. Vegeu A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 80. Tot amb tot, aquesta mateixa estudiosa s'inclina a pensar en el mateix Odó com l'autor també d'aquesta segona versió i no en una refecció tan posterior com el susdit segle xi, *ibidem*. Cal tenir en compte, a més, tal com he dit, que la *Vita breuior* és força fidel a la *Vita prolixior prima*. Vegeu A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 77 i 79, i la taula comparativa de la p. 78.
48. Vegeu la nota anterior. Té tota la raó A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 81, quan, en tractar de la difusió i influència literària de l'obra, afirma: «il n'est guère possible de déterminer quelle *Vita prolixior* était connue par un auteur sur la seule base des idées exprimées car, comme nous l'avons montré, les divergences entre les deux états du texte sont le plus souvent très subtiles». Tot i que no deixa de constatar el que, d'altra banda, és obvi: que la *Vita prolixior prima* té una tradició manuscrita més rica, que la *Vita prolixior secunda* es difongué entre els monestirs clunicens a través de la litúrgia i que les versions abreujades, existents ja des del mateix segle x, però majoritàriament posteriors a mitjan segle xiii, encara no han estat estudiades en llur totalitat.

BV	F	Vi
9, 10 quia scilicet iuxta Hieremiam iugum Christi ab adolescentia portasti		<i>om.</i>
9, 13 quae		quam
9, 14 temptationis	<i>om.</i>	
quia in externa uitae	<i>om.</i>	qui in externa
9, 15 te		<i>om.</i>
qui	quia	
10, 1 quoniam id temptauimus ad quod agendum nullatenus idonei sumus	<i>om.</i>	<i>om.</i>
10, 3 quo	qua	
Domine	<i>om.</i>	

JM	Vi
9, 10-11 [...]	laudamus etiam te, quia
9, 11 in [uanum? non acce]pisti	in uacuum non recepisti
9, 12 dedisti	non dedisti
9, 12-13 quia [Dei gratiam?] in uacuu[m non rece]pisti; quia [animam?] tuam (?)	quia salutem eius in uacuum non accepisti, quia intima tua
9, 14 [in temptacionis?]	temptacionis
ex[trema?]	externa
10, 3 lau[de]ris	laudaris
10, 5 ut sancti[ficentur?]	ut scriptum est

La part estreta del sermó de sant Narcís només presenta una variant entre la lectura oferta per E. Junyent i A. M. Mundó, i la meua. Allà on ells interpreten «de tua felicitate letantes», crec que cal llegir-hi, d'acord amb el manuscrit, «de tua celebritate letantes».

D'altra banda, no és ara el moment d'ocupar-me en detall dels aspectes estilístics del sermó de sant Narcís, però és evident que, també en ell, hi ha abundants elements intertextuals. Així «exiles suscipe laudes» coincideix amb l'hemistiqui d'un vers d'un himne a la Verge Maria;⁴⁹ «in conspectu Domini» recorda de seguida el ps. 115, 15 «Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius», com el final «cum Patre et cum Spiritu Sancto, omnis laus et gratiarum actio, potestas, uirtus et benedictio in secula seculorum. Amen» evoca la fi de l'himne no sense dubtes⁵⁰ atribuït a sant Quirze de Barcelona en honor de santa Eulàlia:

Gloria Patri Natoque
 semper et Paraclyto:
 Laus, potestas atque uirtus
 gratiarum actio.
 Quem Deum cuncta fatentur
 saeculorum saecula. Amen.⁵¹

«Celebritate laetantes» té ressonàncies litúrgiques, que es troben, per exemple, en el col·lectari-ordinari de l'abadia de Santa Maria de la Grassa, estudiat per Mn. M. S. Gros,⁵² i en el mateix Missal de Vic de 1496.⁵³

Ja es veu que no vull dir, amb aquests exemples, que necessàriament l'autor del nostre sermó les anés a pouar on ara he trobat alguna coincidència (en algun cas això és cronològicament impossible), però sí crec que aquestes frases fetes tenen una llarga tradició, que passava d'uns autors a altres amb total llibertat. El mateix podríem dir, segurament, de les expressions «felicitate securus», «de nostrarum pondere miseriarum», «mereamur meritorum fore participes», «Ipso concedente», «mirabiliter coronauit» o «misericorditer condonauit», per a les quals no seria difícil de trobar paral·lels.

En definitiva penso que és ben possible, fins i tot probable, que el text aquí comentat pugui correspondre a un sermó preparat per Oliba o, amb

49. G. M. Dreves, *Analecta hymnica Medii Aevi*, vol. 45, Leipzig 1904, p. 29.

50. M. C. Díaz y Díaz, *Index Scriptorum Latinorum Medii Aevi Hispanorum*, Madrid 1959, n. 352, p. 95.

51. Vegeu, per exemple, l'edició de R. Ponsich y Camps, *Vida, martyrios y grandeza de Santa Eulalia, hija, patrona, y tutelar de la ciudad de Barcelona*, Madrid 1770, p. 262.

52. *El col·lectari-ordinari de l'Abadia de Santa Maria de la Grassa (París, BnF, ms. lat. 933)*, «Miscel·lània Litúrgica Catalana», 16 (2008), p. 203-453.

53. *Missale Vicense 1496*. Edició facsimilar reduïda a cura de F. X. Altés i Aguiló, Barcelona 2001, p. 758.

més convenciment per part meva, per algun secretari seu (el gramàtic Guibert?, el seu fill Borrell?), si és que no cal remetre, com he apuntat, la composició al temps del bisbe Guillem de Balsareny. En qualsevol cas, prou clar queda que es tracta d'una peça «artificial», composta de trossos juxtaposats i que l'originalitat està més en la manera de triar passatges d'altres (i, potser, d'un mateix, després d'haver aprofitat, al seu torn, també textos de tercers escriptors) i de conjuminar-los que no pas en una creació estrictament *ex nouo*. Hom diria que l'«autor» exercitè més la memòria per trobar textos d'altres escriptors que poguessin il·lustrar el seu pensament abans d'aplicar-se a l'expressió personal d'un raonament propi. No és un exercici de vera creació sinó de «quasicreació».

Des del punt de vista cultural, per altra banda, cal remarcar també que la presència primerenca –ja a mitjan segle XI, si no a la seva primera meitat– d'un text com la *Vita sancti Geraldi*, compost entorn de l'any 930, en la biblioteca de la catedral de Vic, tal com ho fa presuposar una influència literària tan directa en Oliba o en el seu entorn més immediat (o poc posterior), corrobora el bon nivell cultural de la seu osonenca de l'època. Fins al punt que el nostre fragment de còdex és un dels testimonis manuscrits més antics coneguts.⁵⁴

A més, aquesta resta de manuscrit testimonia de nou els contactes intel·lectuals entre la nostra terra i França, particularment el sud, per bé que també aquí ens trobem amb la dificultat d'haver de determinar amb exactitud el centre precís a partir del qual pogué arribar al nostre país l'exemplar model del qual hom extragué a Vic el passatge que ens ocupa.

El model de la *Vita sancti Geraldi* que va servir a un escriptor de Vic per copiar el passatge del full conservat, només podia haver arribat a les terres osonenques, a mitjan segle XI, moment de la còpia, com de seguida veurem, o abans, moment potser d'una còpia vigatana anterior, d'aquells centres que podien disposar d'un manuscrit de la *Vita*, en qualsevulla de les seves tres versions, per algun o diversos dels següents motius: 1) perquè l'autor, Odó, la confeccionés en aquella institució i n'hi quedés una còpia; 2) perquè

54. Recordem que la tradició manuscrita actualment coneguda de la *Vita prolixior prima* és la següent: París, BNF, lat. 15436, s. X-XI, fragment de còdex procedent de Sant Marcel de París; París, BNF lat. 11749, s. XI^{med} o XIe, potser originari de Saint-Germain-des-Prés; Màntua, BCom 455 (D.IV.9), s. XI, originari del sud de França, tal vegada de Moissac; Dijon BMun 660 (399), s. XI-XII, originari potser de Cîteaux; París, BNF, lat. 5298, s. XII, fragment originari de Moissac; París, BNF, lat. 5315, s. XII, fragment originari del sud-est de França, procedent del col·legi de Foix; San Lorenzo de El Escorial, ms. H.III.11, s. XII; Madrid, Real Academia de la Historia, ms. F. 170, s. XII, procedent de Sahagún; Montpeller, BFac Méd 142, s. XIII, originari de Sant Guerau d'Orlhac; Torí, BN, univ. I. V. 28 (K. III.3), s. XIII, però destruït en un incendi; Tarazona, B Cap. 89, s. XIII; Orhac, Arch. dép. du Cantal 101 F 32 [35], fragment, s. XIII-XIV, i París, BNF lat. 15149, s. XIII-XIV, procedent de Sant Víctor de París. Vegeu A.-M. Bultot-Verleysen, *Le dossier de saint Géraud d'Aurillac*, «Francia» 22/1 (1995), p. 197-202, i P. Facciotto, *Moments et lieux de la tradition manuscrite de la Vita Geraldi*, en *Guerriers et moines*, p. 217-233.

Odó l'hi fes arribar alguna còpia en atenció a qui li havia demanat la redacció de l'obra o, simplement, li n'havia sol·licitat un exemplar, i 3) perquè Odó, per pròpia iniciativa, l'hagués lliurat a un centre amb qui havia tingut algun vincle especial, ja fos per haver-hi viscut o per haver-lo dirigit en algun moment del seu intens itinerari biogràfic.⁵⁵

Aquestes possibilitats fan pensar en Tours, Baume, Cluny, Déols, Massay, Sant Guerau d'Orlhac, Sant Martí de Tulle, Sant Marcel·lí de Chanteuges, Sant Ponç de Tomeres. I també en Llemotges, Fleury, i àdhuc Saint-Germain-de-Prés.⁵⁶ Sense descartar del tot Pavia, visitada diverses vegades per sant Odó.⁵⁷

Però, de totes aquestes candidatures, en principi, potser hom caldria donar preeminència a Cluny⁵⁸, ja directament o ja a través d'algun

55. Vegeu la nota 28.

56. Vegeu l'il·lustratiu mapa de tots els monestirs reformats de forma segura o incerta per Odó en I. Rosé, *Construire une société seigneuriale*, p. 290, i la nota 28. Indicis de contactes culturals entre Saint-Germain-de-Prés i Ripoll, els trobem també en la presència, a l'abadia pirinenca de *scholica graecarum glossarum*. Vegeu al respecte J. Alturo, *I glossari latini altomedievali della Catalogna con alcune notizie sui settimanali*, en *Les manuscrits des lexiques et glossaires de l'Antiquité tardive à la fin du Moyen Âge*. Actes du Colloque international organisé par le «Ettore Majorana Centre for Scientific Culture» (Erice, 23-30 septembre 1994), Louvain-la-Neuve 1996, p. 101-120.

57. Recordem que en la lletra adreçada pel monjo Ponç al monjo Joan perquè li retornés un saltiri i uns quaderns que li havia deixat per a copiar-los, hom diu que el text que aquests transmetien no es trobava des de Pavia fins a Ripoll, cosa que sembla confirmar l'existència de contactes culturals entre la Llombardia i Catalunya. Vegeu la carta en E. Junyent-A. M. Mundó, *Diplomatari i escrits literaris de l'abat i bisbe Oliba*, p. 387-388.

58. No deixa d'ésser rellevant que, a l'encíclica anunciadora de la mort d'Oliba, no hi manqui la resposta de Cluny (E. Junyent-A. M. Mundó, *Diplomatari i escrits literaris*, p. 346-347). I poc importa ara per al nostre propòsit que alguns estudiosos pensin que la *Vita sancti Gerdaldi* no és pròpiament una obra cluniacense. Així ho creu A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 28, que s'adhereix a l'opinió de D. Iogna-Prat, *La Vita Gerdaldi d'Odon de Cluny*, p. 155, que tampoc no la considera tal i creu que «le réseau de maisons attachées à Odon n'a aucune unité structurelle... En d'autres termes, Odon est présent à titre personnel dans l'établissement qui lui est confié sans qu'il soit question d'une congrégation ni d'une fraternité entre les différentes maisons se partageant le même abbé». Però fins i tot donant aquest raonament com a correcta, cosa que no tinc per segura, sembla lògic de pensar que almenys els lligams entre les diverses comunitats guiades per un mateix pastor s'haurien d'enfortir necessàriament i que els intercanvis culturals entre elles s'intensificarien. A més, d'acord amb la mateixa Bultot-Verleysen, la *Vita prolixior prima* fou composta al començament de l'abadiat d'Odó a Cluny, ni que fos per encàrrec de dignataris llimosins, que volguessin, en essència, procurar-se una protecció espiritual contra possibles usurpadors materials. I cal imaginar que, una vegada escrita l'obra, per les seves mateixes característiques de contingut, ultra complir aquesta finalitat protectora, també podia servir per transmetre els nous ideals de santificació des del laicat.

Diu P. Facciotto, *La «Vita Gerdaldi» di Oddone di Cluny, un problema aperto*, «Studi Medievali», 3ª ser., 33 (1992), p. 243-244: «la *Vita* del santo conte d'Aurillac parve tornare di attualità, con il suo contrastato ritratto dell'uomo di potere intento a realizzare un'esistenza monastica nel "saeculum", que, d'altra banda, possibilita exercitar el poder amb la finalitat de «salvaguardare la "societas christianorum"», per la qual cosa l'exercici del poder «non costituisce di per sé stesso un'obiezione alla santità», p. 247. Vegeu també al respecte C. Lauranson-Rosaz, *Les*

centre intermedi,⁵⁹ i a Fleury.⁶⁰ Però analitzem la qüestió més en detall.

Els manuscrits actualment conservats de la *Vita sancti Geraldi* tenen el seu origen o la seva procedència, justament, en algun dels centres abans

origines d'Odon de Cluny, «Cahiers de civilisation médiévale», 32/3 (1994), p. 255-270. A més, encara que es tracti d'un exemplar portador de la *Vita prolixior secunda*, el ms. París, BNF, nouv. acq. lat 2261, del segle XI, sembla originari de Cluny, on, per bé que s'hagi pogut perdre, no devia faltar tampoc alguna còpia de la *Vita prolixior prima*. D'altra banda, tinguem present que, en opinió d'A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 79-80, la *Vita prolixior secunda* també és resultat d'una refecció duta a terme a Cluny mateix per sant Odó. Per tant, no crec que hi hagi arguments de pes per disminuir –ja no diguem anul·lar– el paper de Cluny en la difusió de la *Vita sancti Geraldi* odoniana. Cert que, en aquest punt, l'abadia de Cluny no hi estaria sola, però hi estaria. D'aquí que em sembli més ponderada l'opinió de P. Facciotto, *Tradition manuscrite*, p. 232, per a qui «on ne peut se contenter de placer Odon dans une perspective exclusivement clunisienne», tot remarquant la importància de Fleury, la regió del Loira i el Llemosí.

59. Com Moissac, que, a més de ser un monestir cluniacenc (encara que des de 1053), està en l'origen d'algun manuscrit transmissor de l'obra, com el de Màntua, que denota influències del de Montpeller copiat a Orllac. Malgrat que gairebé no resta res de la producció manuscrita d'Orllac, tal com recorda Chr. Lauranson-Rosaz, *Entre deux mondes*, en *Gerbert l'Européen*. Actes du colloque d'Aurillac, 4-7 juin 1996, ed. N. Charbonnel-J.-E. Iung, Aurillac 1997, p. 42-43, és possible que hi hagués circulació de manuscrits entre Orllac i Moissac. Vegeu, A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 90. D'altra banda, són diversos els manuscrits de Moissac que transmeten textos de sant Guerau entre els segles XI-XII; entre ells una *Vita breuior* de mitjan segle XI continguda en l'actual ms. París, BNF, lat. 3783, un homilari dit d'Alan de Farfa. Vegeu J. Dufour, *La bibliothèque et le scriptorium de Moissac*, Genève 1972 i A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 90. Pel que respecta a les relacions entre Moissac i Catalunya, vegeu, per exemple, A. M. Mundó, *Moissac, Cluny et les mouvements monastiques de l'Est des Pyrénées du Xe au XIIe siècle*, en *Moissac et l'Occident au XIe siècle*. Actes du colloque international de Moissac 1963, Tolosa 1964, p. 229-251, i J. Ainaud, *Moissac et les monastères catalans de la fin du Xe au début du XIIe siècle*, *ibidem*, p. 223-229.
60. Recordem que Fleury fou reformat per Odó, del qual monestir va ser abat: "Odo, ex monasterio Sancti Giraldi, quod Aureliacum dicitur, adueniens, huic sacro praelatus est coenobio", segons narra Aimó de Fleury, *De miraculis sancti Benedicti libri II*, PL 139, col. 898, i que, d'acord amb R. d'Abadal, *Oliba*, p. 306, «les de Fleury són les úniques relacions d'Oliba a l'estranger que tenim ben documentades. És molt natural que Ripoll a aquesta època tingués contacte amb altres monestirs benedictins: amb Saint-Germain, amb Cluny, per exemple». Qui sap si el nostre fragment de còdex vigatà no és l'únic testimoni d'un model de Fleury del qual origen ni procedència no es coneix ara com ara cap manuscrit, tot i que sembla ben raonable que existís. Diu A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 85, n. 354: «Quoi qu'il en soit, le rôle d'intermédiaire attribué par C. Carozzi à l'abbaye de Fleury-sur-Loire et suggéré par A. P. Smyth conduit à l'hypothèse qu'Odon, qui se rendit dans cette abbaye à partir d'Aurillac au plus tôt vers 930, aurait emporté un manuscrit de VPP ou l'aurait même rédigé sur place, hypothèse aussi qu'invérifiable car on ne connaît aucun manuscrit de la *Vita* en provenance de cette abbaye». D'altra banda, les relacions entre Fleury i Catalunya són conegudes i eren intenses a l'època. Basti evocar la figura de Gauzlí, arquebisbe de Burges i abat de Fleury, que ja el 1021 adreçà a Oliba una lletra de condolença per la mort del seu germà, el comte Bernat Tallafarro, seguida d'una resposta d'Oliba (E. Junyent-A. M. Mundó, *Diplomatari i escrits literaris*, p. 320-322); el 1023 Gauzlí també li envià unes relíquies de sant Benet acompanyades d'una nova lletra (*Ibidem*, p. 325-326), que reflecteixen una amistat propiciada, sens dubte, pel comú amic, el monjo Joan de Ripoll, resident a Fleury, d'on esdevindrà abat després de la mort de Gauzlí el 1029. En André de Fleury, *Vita Gauzlini, abbatís Floriacensis monasterii*.

esmentats, particularment els de la Gàl·lia del sud-oest,⁶¹ amb els quals ja es veu que Catalunya i, particularment, Vic i Ripoll (en especial en temps de l'abat Oliba) mantingué una estreta relació.⁶² Per tant, és algun d'ells el que presumiblement aportà l'exemplar model, tot i que, atès el text tan curt que fou transcrit, no sembli que, ara com ara, n'hi hagi cap que, des del punt de vista textual, permeti una clara filiació en aquest sentit.

D'aquí que, en rigor, ni tan sols no puguem descartar, en un primer moment, centres com Llemotges⁶³ o Orlhac,⁶⁴ i, encara que amb menys probabilitat, Saint Germain-des-Prés.⁶⁵

Texte édité, traduit et annoté par R.-H. Bautier et G. Labory, Paris 1969, queda reflectida la relació entre tots tres personatges; vegeu, en particular, el cap. 54, p. 92-94. Vegeu també P. Riché, *Ecoles et enseignement dans le Haut Moyen Âge*, Paris 1989, p. 161.

61. Els nobles de l'Aquitània, semblen, en efecte, els principals destinataris de l'obra, com bé indica I. Rose, *Construire une société seigneuriale*, p. 212.
62. Basti recordar les catedrals i monestirs que van adherir-se al condol per la mort d'Oliba en els rotlles mortuoris. Sobre la significació dels llaços que aquests documents denoten entre diverses institucions eclesiàstiques, vegeu A. Linage Conde, *El movimiento cluniacense en España*, dins *Historia de la Iglesia en España*. II-1º. *La Iglesia en la España de los siglos VIII-XIV*, Madrid 1982, p. 176-178.
63. J. Schneider, *Aspects de la société dans l'Aquitaine carolingienne d'après la Vita Geraldi Auriliacensis*, «Comptes rendues de l'Académie des Inscriptions et Belles-Lettres» (1973), p. 10, pensa fins i tot que la intervenció d'Odó en la redacció de la *Vita* acabava al capítol 11 del llibre III, a partir del qual l'hauria completat un monjo de Sant Marçal de Llemotges, com també atribueix a un monjo d'aquesta comunitat la redacció de la *Vita breuior*. P. Bonnassie s'adhereix a aquesta opinió en *La Gallia du Sud, 930-1130*, dins *Hagiographies. Histoire internationale de la littérature hagiographique latine et vernaculaire en Occident des origines à 1550*, dir. G. Philippart, t. I, Turnhout 1994, p. 292. No oblidem, d'altra banda, que la redacció de la *Vita sancti Geraldi* fou demanada a Odó pel bisbe Turpió de Llemotges i pel seu germà, l'abat Aimó, a qui fou dedicada l'obra; i que, en opinió d'A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 80, n. 328, si la versió de la *Vita prolixior secunda* fou deguda, com ella creu, al mateix Odó, «il serait normal qu'un exemplaire soit arrivé à Saint-Martial de Limoges puisque l'oeuvre est adressée à Aimon qui devait également avoir reçu VPP: cela renforcerait l'hypothèse émise par Cochelin, *Quête de liberté*, p. 211-212, et Facciotto, *Moments et lieux*, p. 228-229, d'une rédaction de VB dans cette abbaye». Recordem, en fi, que, d'acord amb D. Gaborit-Chopin, *La décoration des manuscrits à Saint-Martial de Limoges et en Limousin du IXe au XIIe siècle*, Paris 1969, l'abadia Lemosina estigué en contacte directe «avec tout le centre de la France, le sud-est et surtout l'Aquitaine», p. 20, però també assenyala de manera concreta els seus contactes amb Cluny, Moissac o Sant Guerau d'Orlhac, entre d'altres, així com amb la Península ibèrica.
64. N. Charbonnel, *La ville de Gerbert, Aurillac: les origines*, dins *Gerbert l'Européen*, p. 70, troba, per exemple, un índici de les relacions entre Orlhac i Catalunya en la reforma arquitectònica que Pere de Cisières, tercer abat d'Orlhac, féu del monestir, que dotà «d'un déambuloire coudé, comme celui de Saint-Michel de Cuxa». Recordem, d'altra banda, el pas de Gerbert per Catalunya entre el 967 i el 970, procedent justament del monestir de Sant Guerau d'Orlhac. De l'abundant bibliografia sobre el futur papa Silvestre II, basti mencionar en aquesta avinentesa P. Riché, *Gerbert d'Aurillac, le pape de l'an mil*, Paris 1987 i M. Zimmermann, *La Catalogne de Gerbert*, p. 79-101, dins *Gerbert l'Européen*. Actes du colloque d'Aurillac 4-7 juin 1996, rassemblés par. N. Charbonnel et J.-E. Jung, Aurillac 1997.
65. D'aquí sembla procedir el manuscrit París, BNF, lat. 11749, fruit, sens dubte, del pas d'Odó per les terres del nord de França, on desplegà també una notable activitat reformadora, com a

I no cal oblidar tampoc que de sant Odó fins hom ha volgut fer el primer abat de Lesat, monestir de l'Arieja, on seria substituït, en morir el 942, pel seu deixeble Adasi,⁶⁶ i després per Garí, qui vers 965 acceptà la proposta del pietós comte Sunifred de Cerdanya de fer-se càrrec de l'abadia de Cuixà, on es féu amic de sant Romuald. I uns anys després, el 993, el papa Joan XV li confirmà l'estat jurídic d'una congregació formada pels monestirs de Lesat, Mas Garnier, Sant Hilari, Alet i Cuixà, en concedir-li la direcció de totes aquestes abadies.⁶⁷

No resulta fàcil, per tant, de precisar el camí exacte que la *Vita sancti Geraldi* d'Odó de Cluny seguí fins arribar a Catalunya. Hi ha diverses possibilitats, però pensar que el text entrà a Catalunya per Cuixà, on, al seu torn, hauria arribat de Cluny mateix,⁶⁸ em sembla la més probable.

I, potser així, arribaria a mans del mateix Oliba, el qual, el 1008, no sols esdevingué abat de Ripoll, sinó també de Cuixà. I com hauria pogut interessar a Oliba el relat de la vida del sant comte d'Orlhac, presentat com un model de cavaller cristià, «perfectissimus laicus», que deixà els seus béns per un ideal religiós, basta deduir-ho de força aspectes semblants de llurs vides (reals o maquillades).

Itàlia. I la majoria dels monestirs per on passà Odó tingueren relació amb Catalunya. Per cenyir-nos ara al camp de la música, basti recordar les paraules de Mn. H. Anglès, *La música a Catalunya fins al segle XIII*, Barcelona 1988, p. 62: «En venir Gerbert a Catalunya, tant l'escola musical de Ripoll com la de Vic florien bellament en la música». I prossegueix: «la mateixa relació que els monjos de Ripoll guardaven amb els monestirs estrangers, era per ells un alligonament continuat que rebien de la música d'altres bandes. Ells es relacionaven amb els monjos de Fleury (Saint-Benoît-sur-Loire), de Saint-Germain-des-Près, de Cluny, amb Saint Martial i altres de França i Itàlia... en el cas dels tropus i seqüències, Ripoll va relacionar-se íntimament amb els monestirs de Saint-Pierre de Moissac i Saint-Martial de Limoges», p. 63. Vegeu també la nota 56.

66. M. Coll i Alentorn, *La marxa cap a la independència*, dins *Història/2*, Barcelona 1991, p. 209. Encara que no tots els historiadors acceptin que sant Odó dirigís l'abadia de Lesat, com I. Rose, *Construire une société seigneuriale*, aquesta mateixa autora creu que «sa fondation, probablement orchestrée par le vicomte de Toulouse Atton, fidèle de Raymond-Pons, se situe dans la lignée de celle de Thomières», p. 299.
67. R. d'Abadal, *L'esperit de Cluny i les relacions de Catalunya amb Roma i Itàlia al segle X*, «Studi Medievali», 3ª serie, II/ 1 (1961), p. 3-41, i A. M. Mundó, *Moissac, Cluny et les mouvements monastiques de l'Est des Pyrénées*, p. 553, seguint la *Gallia christiana*, vol. XIII, col. 205, i l'*Histoire générale de Languedoc*, vol. IV, n. 23, p. 127-128.
68. Sobre les relacions artístiques entre Cluny i Catalunya (i la resta de la Península ibèrica), hom pot veure X. Barral, *Observacions sobre les relacions històriques i artístiques entre Cluny i la Península Ibèrica. Segles X-XII*, «Anuario de Estudios Medievales», 24 (1994), p. 925-942, qui, malgrat considerar que aquestes relacions han estat exagerades, p. 936, pensa que caldria estudiar més detingudament «la possible incidència artística de Cluny i del seu entorn, tant a nivell estilístic com programàtic, dins les anomenades arts del color, de la pintura i miniatura», p. 937; per tant, dins el camp librari també. I recordem alhora les paraules d'A. Linage Conde, *El movimiento cluniacense en España*, p. 175, que es pregunta respecte als monestirs que giraven al voltant de l'òrbita d'Oliba: «¿les venía la luz del faro cluniacense? Parece que sin ninguna duda. Un botón de muestra. Acaso entre los años 1030 y 1031 el abad de Cluny, San Odilón, instituí para su congregación la que luego sería en la Iglesia universal conmemoración

D'altra banda, la *Vita sancti Geraldi* també circulà per terres peninsulars de l'interior. Un dels exemplars que transmet uns extrets de la *Vita prolixior secunda* és l'actual ms. 9 de la Biblioteca de la Real Academia de la Historia de Madrid, un lliçoner de l'ofici cluniacense, que fou copiat a Sahagún entorn als anys 1164-1182. Els seus folis LXXXX-LXXXXI són els que transmeten uns extrets de l'obra.

També del segle XII sembla el ms. H.III.11 de la Biblioteca de San Lorenzo de El Escorial i del primer terç del segle XIII el ms. 89 de la Biblioteca Capitular de Tarazona, que fins i tot podria tenir un origen barceloní.⁶⁹ Per altra part, tal com indica A.-M. Bultot-Verleysen, les lectures que presenta aquest còdex el fan molt pròxim al ms. Paris, BNF, nouv. acq. lat. 2246, f. 155v-156v, un lliçoner de l'ofici de Cluny.⁷⁰

Diguem, en fi, també algun mot sobre la naturalesa física, les característiques i el per què d'aquest full de còdex, i quina era la finalitat de la incorporació d'aquests textos.

El full ha estat considerat com el darrer d'un còdex,⁷¹ però a mi em sembla que, pel contrari, correspon al primer d'un intent frustrat de copiar un llibre dels Paralipòmens. M'ho fa pensar no sols el fet que comenci la còpia al verso, deixant el recto com a protecció, com era usual, sinó també la presència d'una rúbrica inicial i d'una bonica caplletra que la segueix, introductòria d'un pròleg jeronimià a l'esmentat llibre dels Paralipòmens, que no tindria gaire sentit en un full final reaprofitat. A

de los fieles difuntos, "de todos los que fueron desde el principio del mundo hasta su fin", con la precisión de que a cualquiera que tomase ejemplo de la tal festividad imprecatoria se le haría partícipe de todos los sufragios de su *ordo*. Y es el caso que precisamente Oliba, poco antes de morir, encargaba también a sus monjes de la celebración de todos los hermanos difuntos el día del evangelio de la resurrección de Lázaro». Tinguem present així mateix que el comte Sunifred de Cerdanya llegà, en el seu testament, uns diners a l'abadia de Cluny. Vegeu R. d'Abadal, *Com neix i com creix un monestir pirinenc abans de l'any mil: Eixalada-Cuixà*, «Analecta Montserratensia», VIII (1954-1955), doc. 92. Sense oblidar que l'abadia borgonyona també posseï monestirs com el de Sant Pere de Casserres. Vegeu A. Pladevall, *Sant Pere de Casserres o la presència de Cluny a Catalunya*, Manlleu 2004.

69. Vegeu V. Saxer, *Manuscrits liturgiques, calendriers et litanies de saints, du XIIe au XVIe siècle, conservés à la Bibliothèque Capitulaire de Tarazona*, «Hispania Sacra», 23 (1970), que afirma a propòsit d'aquest homiliari-llegendari: «Entre Barcelone, Saragosse et Calahorra que semblent désigner les fêtes à neuf leçons, il est impossible de décider», p. 27, i més endavant: «On ne s'éloignera pas trop de la vérité en supposant qu'il a été transcrit pour une église de la Vallée moyenne de l'Ebre», p. 30. Es decanta més decididament per Barcelona D. Yates, *The Cathedral Library of Tarazona. Its Medieval Manuscripts and Benefactors*, «The Journal of Library History», 17 (1982), p. 269. El ms. 333 de l'Arxiu Capitular de Tortosa, un homiliari, també del s. XI, però no d'origen català, transmet al seu fol. 66 tres lliçons extretes del *Liber miraculorum*. Vegeu J. Janini, *Manuscritos litúrgicos de las bibliotecas de España*. T. II. Aragón, Cataluña y Valencia, Burgos 1980, p. 280-281. No m'ha estat possible de consultar la memòria de llicenciatura de C. Mandic, *Le culte de saint Géraud d'Aurillac dans la liturgie de la péninsule ibérique au Moyen Âge*, Université catholique de Louvain, Louvain-la-Neuve 1982-1983.

70. A.-M. Bultot-Verleysen, *Introduction*, p. 123.

71. E. Junyent- A. M. Mundó, *Diplomatari i escrits literaris*, p. 359.

més, el pròleg ve seguit per les lletres INCI d'un inacabat INCI<PIT>, escrites amb una certa inclinació, i no sé si aquest «defecte» va fer desistir a un amanuense exigent i escrupolós la prosecució de la còpia. Encara que creuria abans que la causa d'aquest rebuig podria trobar millor explicació en el fet que el cap del taller – i aquí, atesa l'època, cal pensar en Ermemir Quintilà– preferís el text d'un altre pròleg dels diferents jeronimians possibles,⁷² al prèviament copiat, com el que introdueix el llibre dels Paralipòmens de l'any 1065-1066 abans esmentat. El nostre foli podria ser aleshores la resta d'un bifoli testimoni d'un primer assaig de còpia del susdit llibre bíblic potser entorn del mateix any 1065 o 1066. La paleografia, com de seguida veurem, no sembla oposar-s'hi. Una vegada refusat tot el bifoli, del qual només queda la meitat, seria reaprofitat per a la incorporació de nous fragments textuais, preparatoris potser per a alguns sermons.

La còpia dels nostres textos és, en qualsevol cas, fruit, com he dit, de la tasca aparentment de quatre mans distintes, però coetànies. La primera, si és certa la meua deducció, correspon a qui va copiar el pròleg al llibre dels Paralipòmens (A). Una segona mà molt propera a la primera degué escriure, en un segon moment, el sermó (B), i la tercera (C) i quarta (D) corresponen a les dues mans, una darrera l'altra, que van copiar els fragments del *De ciuitate Dei*.

Vegem quines són les característiques de cada una d'elles.

En primer lloc, haig de dir que la mà A, la que copia el pròleg de sant Jeroni, em sembla molt pareguda a la del canonge de Vic Benet, singular pendolista, el qual trobem esmentat entre 1039 i 1098.⁷³ Per tant, podem resseguir la seva activitat escriptòrica des que era, sens dubte, un joveníssim sotsdiaca fins que morí com a sacerdot després d'uns cinc anys de subdiaconat, uns 35 de diaconat i uns 17 de sacerdoci, cosa que fa suposar que arribaria al voltant dels vuitanta anys de vida, el que no és poc per a l'època. I ja se sap que, d'acord amb l'opinió del Dr. E. Junyent –que no puc compartir-, fou precisament Benet qui copià el llibre dels Paralipòmens contingut en el ms. 6 de la catedral de Vic.⁷⁴ Però abans de parlar de les característiques gràfiques de Benet, vegem les de la mà A.

72. Per als diversos exemples remeto de nou a F. Stegmüller, *Repertorium biblicum*, p. 257.

73. Els documents escrits per ell han estat pulcrament editats per R. Ordeig, *Diplomatari de la Catedral de Vic. Segle xi*, Vic 2000-2010.

74. *Le scriptorium de la Cathédrale de Vich*, «Les cahiers de Saint-Michel de Cuxa» 5 (1974), p. 68, sense deixar de pensar també en «quelques autres scribes» de l'entorn d'Ermemir Quintilà. Per part meua haig de reconèixer que, a falta encara d'una anàlisi més detallada i atenta, no sé veure en aquest manuscrit la mà de Benet, com no sigui en algun passatge puntual que m'hagi passat inadverent. Però diria que, almenys la part més important, no correspon a la seva autoria. I és que l'activitat escriptòria dels diversos i importants amanuenses que van treballar per a la catedral de Vic ve marcada per una gran uniformitat de característiques formals i braquigràfiques. Sols pacients i atentes anàlisis particulars podran distingir alguna particularitat personal en el conjunt, marcat –diria- per la important personalitat dels mestres que imposaven pel seu prestigi uns fermes models a seguir. Caldrà tornar sobre aquesta important qüestió.

Aquesta fa un ús alternatiu de la a uncial i de la minúscula; la forma de la ge presenta una cua rodona que es tanca sobre ella mateixa; el darrer pal de les nasals ema i ena giren cap a la dreta; l'essa no sol depassar per sota la línia d'escriptura o ho fa molt poc; el segon traç de la ix ultrapassa lleugerament la base; la y, amb puntet sobreposat, té forma d'una ve baixa que descansa en la línia base d'escriptura des d'on descendeix un traç que gira cap a l'esquerra; l'enllaç ct té un espai en blanc entre la ce i la te; l'enllaç st, en la part superior, és més estreta que no pas en la inferior.

D'altra banda, el sistema abreviatu d'A, que coincideix força, però no al cent per cent amb l'emprat per Benet, presenta les següents característiques:

El final *-us* s'indica per mitjà d'un signe semblant a una essa, però no s'aprecia bé si duu un puntet a sota.

La síl·laba *-que* abreuja amb un punt i coma, el semicolon; però el relatiu no ho fa i apareix amb l'e caudada.

La terminació *-tur* s'assenyala posant damunt la te una erra majúscula i molt esquemàtica per la cursivitat originària, que li dóna una forma força semblant al signe d'interrogació, però sense punt.

Trobem el final *-ar(um)* amb erra minúscula en *Scripturar(um)* i el final *-oR(um)* amb erra majúscula en *praetermissoR(um)*.

L'abreviatura per a *quia* amb el característic signe semblant a un 2 després de la qu, però amb la part superior força separada de l'ull de la qu.

Vet ací, a més, un llistat de les abreviatures identificades en A, amb la inclusió també d'aquells mots que, significativament, no apareixen escurçats:

absque: absq;
 -arum: Scripturar(um)
 ergo: (er)g^o
 est: est
 nomina: n(omi)na
 non: no(n)
 -orum: praetermissoR(um)
 per: p(er)
 praeter-: praetermissorum
 presbiteri: p(res)b(ite)ri
 pro-: p(ro)logus
 quae: quae
 quia: q(uia)
 quippe. quippe
 quis: quis
 sancti : s(an)c(t)i
 sibi: sibi
 testamenti: testam(en)ti
 uel: u(e)l
 -um: ipsu(m), regu(m)
 -ur: explicant(ur)

D'aquestes característiques resulta que la semblança en la morfologia de les lletres entre A i Benet és molt notable, per bé que, possiblement, també hom podria trobar aquesta semblança amb altres copistes coetanis de Vic. Canvia, bàsicament, el mòdul, major en A que no pas en Benet. Basti de veure les fotografies adjuntes. Observi's, en particular, la caplletra P escrita per A i la de Benet. Però segurament la principal diferència, a més de la del mòdul, sigui que A abreuja els finals en *-arum* amb erra minúscula i Benet sempre ho fa amb erra majúscula. D'on sembla que no sigui possible de fer d'A la mateixa mà del Benet.

Respecte de la mà B, la del sermó, crec que és també molt pròxima a la del canonge Benet;⁷⁵ fins i tot el mòdul de l'escriptura és més proper en aquest cas. I la morfologia de l'escriptura és, pràcticament, la mateixa així com el sistema abreviatu, aquí més abundantment testimoniats.

Heus-lo ací:

-am: gratia(m)
 con-: co(n)ceperas o sense abreujar, confiteantur.
 Christus: Xp(istu)s
 cum: cu(m)
 de: d(e)
 Deus: D(eu)s
 Dominus: D(omi)n(u)s
 gloriam: gl(ori)am
 Iesus: Ih(su)s
 nobis: nobis
 nominis: n(omi)nis
 non: no(n), però també non
 nostre: n(ost)re
 -nt: benedica(n)t
 -orum: n(ost)roR(um)
 per: p(er)
 pre-: p(re)sentis
 pro: p(ro)
 qualescunq: qualescunq(ue)
 -que: q(ue), perpetueq(ue) amb semicolon.
 qui: q(u)ⁱ amb la i sobreposada
 quia: q(ua)
 quo: q(u)^o
 tamen: tam(en)
 tempore: t(em)p(o)re
 tibi: tibi
 uerumptamen: ueru(m)ptam(en)
 -um: ipsu(m), nimiru(m), miseriaru(m)
 -ur: meream(ur)
 -us: ei(us), sum(us), indicat amb una mena d'essa sense puntet a sota.

Et s'escriu amb el típic enllaç i també amb la nota tironiana. Usa, així mateix, els enllaços característics ct, rt i st.

75. Però recordem el que he dit sobre la uniformitat gràfica dels còdexs produïts a Vic al segle XI.

Tot amb tot, malgrat les moltes similituds, tampoc no crec que sigui possible d'identificar en B la mà de Benet. Basta veure la diferència entre la paraula «benedictus» del text copiat per B i l'escriptura del nom «Benedictus» en les signatures dels documents, així com la diferència, minúscula, però real, en l'execució del traç que acompanya la qu per indicar la conjunció *quia*, el traç superior i inferior s'interseccionen lleument en B, però no en Benet.

Pel que fa a la mà C, la primera que extracta el *De ciuitate Dei*, més testimoniada, participa de gairebé les mateixes característiques que A, diferenciada bàsicament per un mòdul més petit, cosa que, d'altra banda, aproxima també C i Benet, si no fos perquè C abreuja el mot «terre» «tre» i Benet, fora d'alguna excepció, ho fa sempre «trre».

La mà C presenta les següents abreviatures i mots significatius sense abreujar:

ante: ante
 apostolus: ap(osto)l(u)s
 apud: aput
 autem: aut(em)
 Christum: Xp(istu)m
 con-: co(n)uenire, conclusum, contigit
 Christus: Xp(istu)s
 cum: cu(m), però també cum.
 Daudid: D(aui)d
 de: d(e), d(e)liniat, però també de.
 Deo: D(e)o
 dicit: dic(it)
 dominandi: d(omi)nandi
 Dominum: D(omi)n(u)m
 dum: du(m)
 -en: sem(en)
 -en-: testam(en)tu(m), dic(en)s
 enim: eni(m)
 ergo: (er)g^o
 esse: e(ss)e
 est: e(st), però també est
 etiam: etia(m)
 hinc: hi(n)c
 ibi: ibi
 Iesus: Ih(su)s
 in: in, però i(m)pleri
 inter-: int(er)p(re)tatur, int(er)posito
 iterum: iteru(m)
 mea: m(e)a
 meam: m(e)am
 meo: m(e)o
 meum: m(eu)m
 meus: m(eu)s
 mihi: mihi
 misericordia : mi(seri)c(or)d(i)a
 nihil: nihil

nomine: n(omi)ne
 nominis: n(omi)nis
 non: no(n), n(on), però també non.
 nonnulla: no(n)nulla
 -nt: fueri(n)t, hoderu(n)t
 omnia: om(ni)a
 omnino: omnino
 -orum: illoR(um)
 per: p(er), p(er)sona, ap(er)tissima
 populo: p(o)p(u)lo
 post: p(ost) amb signe semblant a una essa, però també post.
 pre-: p(re)dicta
 procul: p(ro)cul
 prophetans: p(ro)ph(et)ans
 prophetia: p(ro)ph(et)ia
 propter: p(ro)pt(er)
 psalmo octogesimo octauo: psalm^o...octau^o.
 quae: quae
 qualem: quale(m)
 qualiscumque: qualiscu(m)q(ue)
 quam: qua(m), relatiu.
 quamlibet: qua(m)libet
 quando: quando
 quem: que(m)
 qui: q(u)ⁱ amb la i sobreposada, però també qui.
 quia: q(ua), però també quia.
 quidem: quidem
 quippe: quippe
 quo: q(u)^o
 quod: q(uo)d
 quoque: quoq(ue) amb semicolon
 sancta: s(an)c(t)a
 sanctum: s(an)c(tu)m
 secundum: s(e)c(un)d(u)m
 sicut: sic(ut)
 sunt: s(unt), però també sunt
 super: sup(er)
 tam: ta(m)
 tamen: tam(en)
 tempore: t(em)p(o)re
 ter-: t(er)minis, t(er)re.
 -ter: p(ro)pt(er), pat(er), però euidenter.
 -ter-: aet(er)nu(m)
 tibi: tibi
 ubi: ubi
 unde: und(e)
 -unt: poss(unt), appellauer(unt)
 -ur: dicunt(ur), dominabit(ur)
 -us: quib(us), uidem(us) amb un semicercle ; poti(us), patrib(us), illi(us),
 pacific(us), p(ro)mis(us), hominib(us), fidelib(us), ei(us) amb signe semblant
 a una essa; p(ro)ph(et)at(us), suscitand(us), lapidib(us), gaudem(us) amb signe
 semblant a una essa i puntet a sota.
 usque ad: usque ad
 usque in: usq(ue) in

La mà D és la darrera, però coetània també de les altres; i presenta els dos punts diacrítics quan hi ha dues is seguides (*initíis*), per bé que aquesta manera de fer ja hom la troba a Vic, si més no, des de l'inici del segle xi.⁷⁶

aliquis: aliquis
 animos: a(ni)mos
 autem: aut(em)
 David: D(aui)d
 de: d(e), però delicta.
 ergo: (er)g^o
 est: e(st)
 hoc: hoc
 Ierusalem: Ihr(usa)l(e)m
 -nt: noueru(n)t, intellega(n)t, existima(n)t
 -orum: quoR(um)
 populo: p(o)p(u)lo
 post: post
 pre-: p(re)dicat(us)
 pro-: p(ro)fuit
 prophetia: p(ro)pheta
 prorsus: p(ro)rsus
 quae: quae
 qui: qui
 quia: q(ui)a, però també quia.
 quippe: quippe
 quorum: quoR(um), però també quorum.
 sunt: s(unt), però també sunt.
 -ter: int(er)
 -us: ; p(re)dicat(us) amb un semicercle i un puntet a sota; ei(us) amb el signe semblant a una essa.
 uel: u(e)l

Diguen, per últim, algun mot referent a les particularitats gràfiques més significatives de Benet. Com els seus coetanis fa un ús alternant de la a uncial i de la minúscula; l'ema i l'ena tendeixen a acabar el darrer traç amb un petit allargament cap a la dreta; com el seu mestre Ermemir Quintilà, usa, esporàdicament, una e dreta de tradició cursiva; com és propi dels bons amanuenses en escriptura minúscula carolina, utilitza de tant en tant la ena majúscula; en l'enllaç ct una i altra lletra estan separades en la part superior; els finals en *-us* són indicats en els documents anteriors a l'any 1044 per mitjà d'un semicercle; aquest sistema és abandonat després, substituït pel semicercle amb puntet a sota i pel signe que recorda una essa també amb puntet inferior; però a partir de 1067 sembla recupe-

76. Vegeu, per exemple, el ms. 43 de l'Arxiu Episcopal de Vic, de l'any 1056, on llegim *desideríis* (fol 4r); *uiciíis* (fol. 4v); *adulteríis*, *sacrilegiíis*, *periuríis*, *homicidiíis* (fol. 5r); *alíis*, *labríis* (fol. 22r); *píi* (fol. 38r). I els mateixos documents escrits per Benet, pel cap baix, des de 1055, així com l'esmentat ms. 5 de Vic, de la primera meitat de segle, com he dit, on no sols podem trobar *abíit* (fol. 27v), sinó també *Bernabé* (fol. 56v), per remarcar la presència de dues vocals iguals seguides.

rar l'ús del semicercle de manera creixent fins al final de la seva activitat escriptòrica; també a partir d'aquest any sembla preferir la qu seguida de semicercle per a la partícula enclítica *-que*, abans indicada normalment per mitjà del semicolon; pel cap baix, ja des de 1052 usa la nota tironiana per a la conjunció *et*; fa ús també de l'accent tònic des del mateix any i, des de 1055, usa també les ratlles diacrítics damunt dues is seguides, alguna vegada traçades d'un sol cop de mà per cursivitat; *post* sol abreujar-ho amb una pe seguida del signe semblant a essa; a partir de 1076 al costat de l'abreviatura *uob* per a *uobis* usa de manera creixent la forma més sincopada *ub*; però aquestes maneres de fer són tendències no exemptes d'excepcions. On no he trobat cap excepció és en l'ús de la erra majúscula per abreujar els finals en *-aR(um)*.

En definitiva, malgrat les moltes coincidències, sembla arriscat de fer de cap de les mans que van intervenir en els diversos escrits del nostre fragment de còdex, la del canonge de Vic Benet. Però, certament, tots els amanuenses que hi intervingueren formaven part d'un mateix context geogràfic, cronològic i cultural, i seguien i practicaven, bàsicament, un mateix model gràfic, après d'uns mestres, sens dubte, admirats i imitats. I, en conjunt, podem considerar, amb força probabilitat, les diverses escriptures del nostre fragment executades cap a mitjan segle XI, sense que cap detall important no sembli impedir tampoc de pensar en una data més concreta, situable en els anys 1065 o 1066, o en un temps immediatament anterior a ells, el que, de ser cert, potser abonaria la hipòtesi presentada sobre el perquè d'aquest full.

En conclusió, doncs, al meu albir, el nostre foli sembla l'inici desestimat d'un primer intent de còpia del llibre dels Paralipòmens, probablement cap al 1065-1066, per part, si no del diaca Benet, sí d'algun dels seus companys escribes, i constitueix una nova prova de les relacions culturals entre Cluny i Catalunya, com demostra la influència directa de la *Vita sancti Geraldii*, d'Odó, en un manuscrit vigatà i en un text presumiblement d'Oliba o, millor encara, del seu *entourage* (en realitat un centó, que, filant prim, fins i tot podria correspondre al seu successor a la seu episcopal de Vic), cosa que, d'altra banda, obliga a un replantejament més crític de la real activitat literària del gran bisbe, alhora que la identificació més precisa del pròleg jeronimià-isidorà i del *De ciuitate Dei*, de sant Agustí, ofereix un nou testimoni de la circulació i influència d'aquests autors i obres en els ambients culturals, tant monàstics com catedralicis, del nostre país en època altmedieval (*).

(*) Aquest article s'ha realitzat en el marc del projecte de recerca MAR2013-41134-P, que dirigeixo.

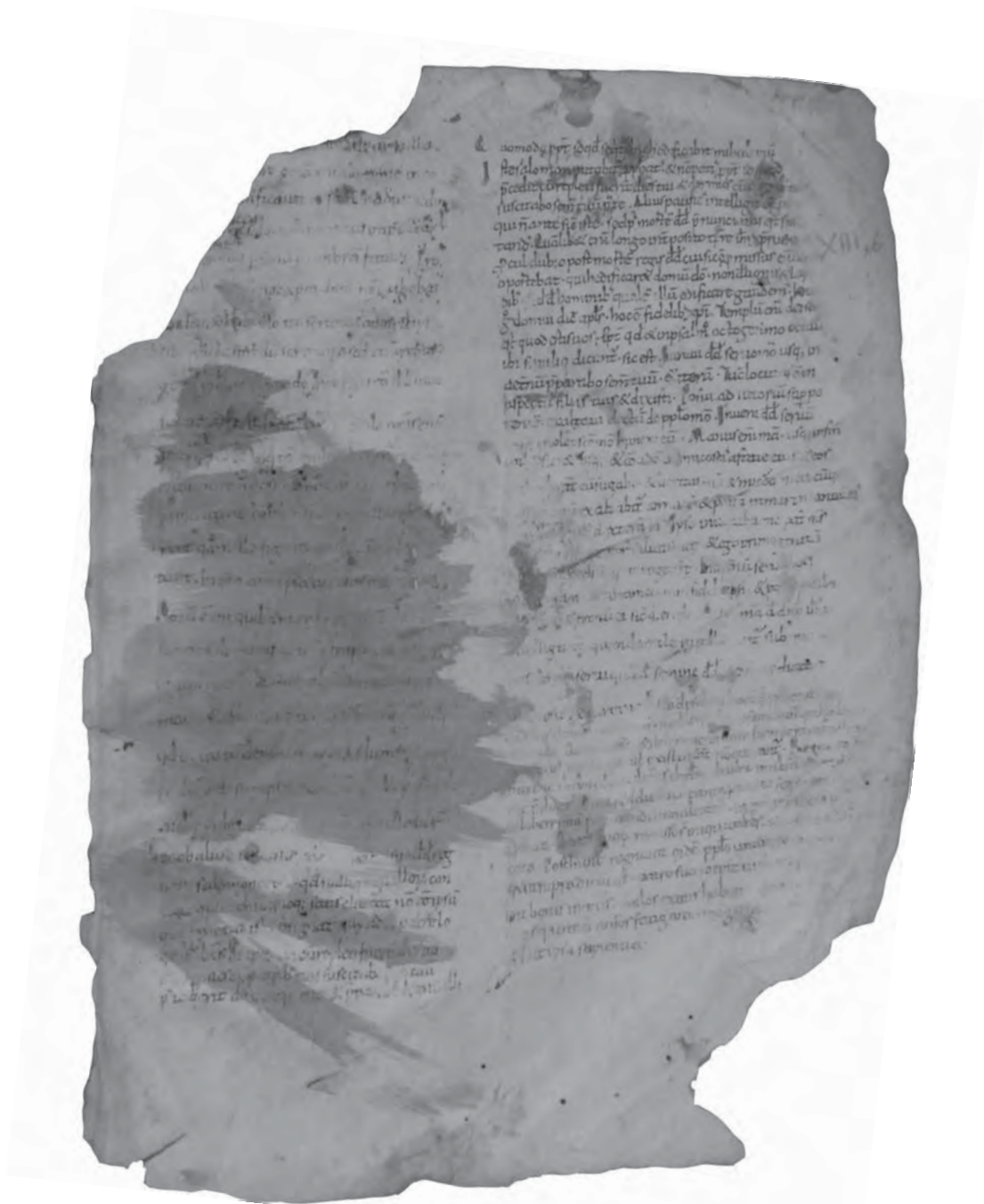

Foto 1. AEV, frag. XIII-6r. *De ciuitate Dei* de sant Agustí.

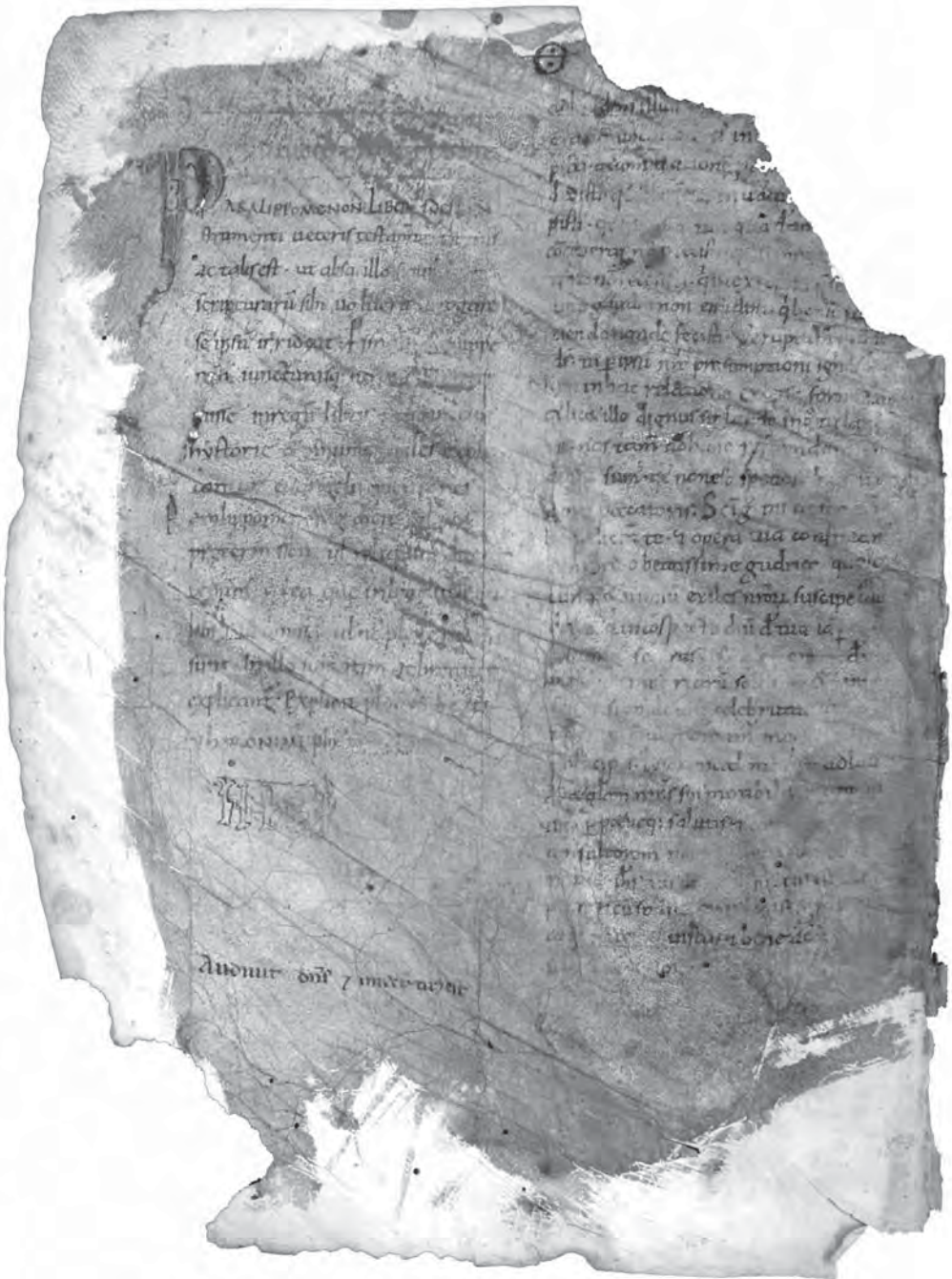

Foto 2. AEV, frag. XIII-6v. Pròleg de sant Jeroni al Llibre dels Paral·lipòmens i Sermó de sant Galdric.

... venditur fruce. Venditor sibi. Guatme oron. & ...
 ... domos salu. cu. d. s. f. u. p. q. s. i. m. o. r. u. & ...
 ... p. m. u. r. & p. a. s. c. u. r. u. e. d. u. c. t. i. b. i. & r. e. d. u. c. t. i. b. i. q. u. i. s. e. r. o. n. i. s. q. u. i. b. u. s. a. d. u. e. n. t. e. p. p. a. r. t. e. m.
 ... n. i. d. e. n. a. l. o. & a. f. r. o. n. t. a. t. e. p. d. i. c. t. a. o. m. n. i. a. a. b. o. r. i. o. r. u. m. i. n. c. o. l. l. o. r. i. o. r. u. m. & i. n. s. t. r. u. m. e. n. t. a. q. u. i. e. p. p. t. a. d. s. a. l. l. i. f. e. r. a. t. & i. n.
 ... d. e. m. o. n. s. t. r. a. t. i. o. n. e. i. n. l. o. c. o. m. a. r. t. u. u. a. c. h. e. r. & i. n. u. l. l. a. d. e. m. o. n. s. t. r. a. t. i. o. n. e. d. e. c. i. d. i. t. u. r. q. u. i. m. o. n. t. e. o. r. o. d. e. c. i. d. i. t. u. r. i. n. p. e. n. i. t. o.
 ... i. n. f. o. r. m. a. t. i. o. n. e. i. n. f. o. r. m. a. t. i. o. n. e. d. e. g. a. r. i. Q. u. a. n. t. a. i. n. f. r. a. p. d. i. c. t. a. a. f. r. o. n. t. a. t. i. o. n. e. n. o. n. h. a. b. e. o. & p. a. r. t. e. m. q. u. i. m. o. d. u. h. a. b. e. r. e. d. e. b. e. o. q. u. i. u. o. b.
 ... a. b. s. q. u. e. u. l. l. a. r. e. n. t. e. n. t. i. a. p. p. r. i. o. u. n. c. i. u. r. u. l. i. n. y. m. u. a. l. e. n. t. o. & s. m. a. r. t. i. f. i. c. i. o. & d. a. l. o. d. i. u. i. & o. m. n. i. a. p. d. i. c. t. a. d. e. m. o. d. o.
 ... i. n. y. m. u. r. u. d. o. d. i. u. i. & p. o. t. e. s. t. a. t. e. p. r. a. d. i. c. t. o. p. r. i. o. q. u. o. d. a. u. t. o. b. i. a. c. c. e. p. i. p. u. e. e. n. g. u. i. t. S. e. q. u. i. t. u. r. a. u. t. h. a. c. u. e. n. e. n. t. i. o. n. e. q. u. a. l. i. c. u. i. q. u. i. e. n.
 ... u. o. b. i. s. d. i. s. t. r. i. p. t. i. o. n. e. c. a. p. t. a. u. e. r. i. t. n. u. l. l. o. m. o. d. o. f. a. c. i. e. r. e. p. o. s. s. i. t. S. e. d. q. u. i. s. e. r. u. i. t. i. n. d. i. c. t. a. o. m. n. i. a. i. n. d. i. c. t. a. u. o. b. i. c. o. m. p. o. n. a. t. e. r.
 ... u. a. m. e. l. i. o. r. a. t. i. o. n. e. & i. n. s. u. p. h. o. c. u. e. n. d. i. t. i. o. n. e. f. i. r. m. a. p. o. s. s. i. t. e. r. i. n. e. m. u. Q. u. o. d. f. a. c. t. u. e. e. s. t. x. v. i. i. i. d. i. c. t. i. m. a. i. n. a. n. n. o. x. v. i. i. i. r. e. c. o. r. p. o. l. i. t. i. c. i.
 ... r. e. n. u. n. d. i. f. r. u. c. e. q. u. i. h. a. c. u. e. n. d. i. t. i. o. n. e. f. e. c. & f. i. r. m. a. u. r. f. i. r. m. a. r. u. q. u. i. g. e. n. t. e. s. i. g. a. n. n. a. l. l. i. r. e. n. u. n. d. i. f. r. u. c. e.
 ... p. o. n. t. i. r. e. n. u. n. d. i. f. r. u. c. e. s. i. g. d. o. d. e. f. p. e. t. r. i. r. e. n. u. n. d. i. f. r. u. c. e. N. o. r. f. r. i. & i. o. r. h. a. c. u. e. n. d. i. t. i. o. n. e.
 ... l. a. u. d. a. m. a. t. & c. o. f. i. r. m. a. n. t. s. i. g. o. r. m. e. m. y. r. u. r. a. l. i. s. s. i. g. p. e. t. r. i. u. r. a. l. i. s. s. i. g. o. l. i. b. e. g. u. a. d. i. n. i.
 ... G. u. a. t. a. r. d. i. d. e. r. o. d. a. s. i. g. s. t. e. p. h. a. n. i. b. o. n. i. f. i. l. i.

Benedicatur diaconi. scripsit et sub impato die & anno.

Foto 4. ACV, cal. 6, núm. 310. Document escrit pel diaca Benet el 15 d'abril de 1079.